

Rapport till kommunfullmäktige 2019

Stockholms stads funktionshinders- ombudsman

Dnr KS 2019/1861, Månad 2019

Rapport till kommunfullmäktige 2019
Stockholms stads funktionshinders-
ombudsman
2 (67)

Sammanfattning

Med denna rapport ger funktionshindersombudsmannen en aktuell bild av det arbete som utförs i staden för att skapa jämlika förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att vara fullt delaktiga i samhället. Rapporten tar utgångspunkt i *Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023* som kommunfullmäktige beslutade om den 28 maj 2018.

Programmet är ett övergripande styrdokument som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska utgå från när de planerar och följer upp sitt arbete. Programmet har reviderats med hänsyn till den nationella funktionshinderspolitikens mål och inriktning för att skapa lösningar som är tillgängliga och användbara för alla som bor och vistas i staden, oavsett funktionsförmåga. Arbetet ska bedrivas med utgångspunkt i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och följa lagstiftningen inom området. Det ska införlivas i stadens arbete med att förverkliga målen i Agenda 2030.

Myndigheten för delaktighet (MFD) pekar i sin uppföljning av funktionshinderspolitiken 2018 på att stora delar av befolkningen har upplevt kraftiga förbättringar i både hälsa och ekonomi de senaste åren och att många personer med funktionsnedsättning har kunnat ta del av dessa förbättringar. Samtidigt finns det grupper av personer med funktionsnedsättning som inte har kunnat ta del av utvecklingen i samma utsträckning.¹

Det är viktigt att staden kan följa hur det egna arbetet med tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning fortskrider och hur delaktigheten i samhället och jämlikheten i levnadsvillkor för gruppen utvecklas. Det behövs som underlag för analys och planering av fortsatta åtgärder, men också för att synliggöra det arbete som faktiskt bedrivs.

Funktionshindersombudsmannen konstaterar att programmet har gjort positiva avtryck i kommunfullmäktiges budgetar 2018 och 2019. I budgeten 2019 framgår att stadens nämnder och bolagsstyrelser ska tillämpa funktionshindersperspektivet i arbetet. Det finns också skrivningar som anknyter till programmet, vilket måste ses som betydelsefullt i arbetet med att integrera funktionshindersperspektivet i nämnders och bolagsstyrelsers verksamhetsplanering.

---

¹ Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2018, Myndigheten för delaktighet

Samtidigt kvarstår svårigheter som rör styrningen och verksamheternas uppföljningar inom området som funktionshindersombudsmannen diskuterade i sin förra rapport.² Det saknas övergripande mätbara indikatorer för tillgänglighetsarbetet. Likaså finns ett betydande kunskapsbehov att hantera. Staden behöver vidare säkerställa behov av individuella stöd och lösningar inom programmets fokusområden.

Det pågår ett utvecklingsarbete med styrningen och uppföljningen av funktionshinderspolitiken på nationell nivå, bland annat genom utredningen ”Styrkraft i funktionshinderspolitiken” (SOU 2019:23). På sikt kan det ge nya verktyg för styrning och uppföljning av arbetet för att förbättra tillgängligheten, delaktigheten och levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning även på kommunnivå.

Framöver har staden mycket att vinna på att utveckla verktyg och arbetssätt för att kunna bedriva arbetet ännu mer systematiskt och effektivt. Funktionshindersombudsmannen lyfter upphandling som en av stadens mest kraftfulla verktyg för strategisk påverkan i tillgänglighetsarbetet. Staden behöver säkerställa att nämnder och bolagsstyrelser ställer krav på tillgänglighet och användbarhet i alla relevanta upphandlingar. Det är också nödvändigt för att efterleva tillgänglighets- och antidiskrimineringslagstiftningen.

Nämndernas och bolagsstyrelsernas arbete med att förverkliga programmet förutsätter en hög grad av samverkan. I det arbetet är det nödvändigt att mer aktivt involvera personer med funktionsnedsättning i beslutsprocesserna, något som uppmärksammas i den pågående översynen av stadens råd för funktionshindersfrågor.

Avslutningsvis framför funktionshindersombudsmannen att många av stadens verksamheter bedriver arbetet med tillgänglighet och att inkludera personer med funktionsnedsättning i stadens samhällsliv med stort engagemang, men att de också efterfrågar ökat stöd i arbetet.

---

² Funktionshindersombudsmannens årsrapport 2017

Innehåll

Sammanfattning	3
Inledning och syfte.....	7
1. Om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.....	9
1.1 Den nationella funktionshinderspolitiken.....	9
1.2 FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	9
1.3 Funktionshindersperspektivet	10
1.4 Agenda 2030 och funktionshinderspolitiken	10
2. Lagar och föreskrifter	12
2.1 Diskrimineringslagen	12
2.2 Plan- och bygglagen	13
2.3 Lag om offentlig upphandling (LOU)	13
2.4 Lag om tillgänglighet till digital offentlig service	14
2.5 Lag om bostadsanpassningsbidrag	14
2.6 Arbetsmiljölagen.....	14
2.7 Skollagen.....	14
2.8 Språklagen	15
2.9 Barnkonventionen blir svensk lag	15
2.10 LSS och assistansersättningen.....	15
2.11 Översyn av socialtjänstlagen	16
2.12 Funktionshindersombudsmannens kommentar	16
3. Styrning och uppföljning	16
3.1 Styrkraft i funktionshinderspolitiken	17
3.2 Utveckling av statistik.....	18
3.3 Uppföljning av funktionshinderspolitiken	18
3.4 Uppföljning av levnadsvillkor	19
3.5 Funktionshindersombudsmannens kommentar	20
4. Stockholms stads arbete med tillgänglighet och delaktighet på jämlika villkor	20
4.1 Kommunfullmäktiges beslut	21
4.2 Program för tillgänglighet och delaktighet.....	21
4.3 Arbetet med programmet	22
4.4 Rätten till arbete och försörjning	23

Rapport till kommunfullmäktige 2019
Stockholms stads funktionshinders-
ombudsman

6 (67)

4.5 Rätten till utbildning	28
4.6 Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris	32
4.7 Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik.....	39
4.8 Rätten till bästa möjliga hälsa	44
4.9 Rätten till individuellt stöd	47
4.10 Rätten till en meningsfull fritid.....	53
4.11 Rätten att delta i demokratin.....	56
5. Avslutande kommentar	60
6. Funktionshindersombudsmannens arbete	61
6.1 Genomförandet av programmet	61
6.2 Samverkan inom staden	62
6.3 Samverkan med civilsamhället	63
Bilagor.....	65
Artiklar i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	65
Instruktion för Stockholms stads funktionshindersombudsman, FO	66

Inledning och syfte

Stockholms stads funktionshindersombudsman lämnar vartannat år en rapport till kommunfullmäktige om stadens arbete för personer med funktionsnedsättning. Rapporten ska redovisa den aktuella verksamheten, redogöra för förbättringsarbetet i staden och belysa brister som funktionshindersombudsmannen anser att kommunfullmäktige behöver ha kännedom om.³

Den här rapporten beskriver stadens arbete för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning som bor och verkar i staden får sina mänskliga rättigheter tillgodosedda. Rapporten tar sin utgångspunkt i *Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023* som kommunfullmäktige beslutade om den 28 maj 2018. Programmet har sin grund i svensk funktionshinderspolitik, FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och de globala målen för hållbar utveckling i Agenda 2030.

Som underlag för rapporten har funktionshindersombudsmannen använt nationella uppföljningar, det statliga betänkandet Styrkraft i funktionshinderspolitiken (SOU 2019:23), stadens verksamhetsberättelse 2018 och verksamhetsplan 2019 samt information och underlag från funktionshindersrörelsen och från verksamheter i staden.

Rapportens syfte är:

- att öka medvetenheten om grunden för stadens arbete med tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning i internationella åtaganden, svensk funktionshinderspolitik och lagstiftning.
- att öka förståelsen för ansvaret att utforma universella lösningar som gör stadens verksamheter, miljöer, produkter och service tillgängliga och användbara för alla redan från början samt att åtgärda befintliga brister i tillgängligheten, så att personer med funktionsnedsättning inkluderas på jämlika villkor som andra.
- att belysa möjligheter, utmaningar och behov av förbättringar i arbetet med att skapa mer jämlika levnadsvillkor och öka delaktigheten inom olika samhällsområden för personer med funktionsnedsättning.

I rapporten benämns FN-konventionen och rättigheter för personer med funktionsnedsättning ”FN-konventionen” eller ”funktionsrättskonventionen”. Program för tillgänglighet och

---

³ Instruktion för Stockholms stads funktionshindersombudsman, FO (Kfs 2018:05, dnr 2018/318)

Rapport till kommunfullmäktige 2019
Stockholms stads funktionshinders-
ombudsman
8 (67)

delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023
benämns ”Program för tillgänglighet och delaktighet”.

Funktionshindersombudsmannen lämnar fortlöpande synpunkter
i rapporten samt i en avslutande kommentar. Allra sist finns en
sammanställning av funktionshindersombudsmannens aktiviteter
under perioden.

Rapporten är ingen vetenskaplig studie eller forskningsprodukt och
ger heller ingen heltäckande redogörelse över stadens arbete med
funktionshindersfrågor.

1. Om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Stockholms stad har högt ställda mål för att garantera alla som bor och verkar i Stockholm full delaktighet i samhällslivet. Genom åren har stadens nämnder och bolagsstyrelser genomfört betydande åtgärder och insatser för att förbättra tillgängligheten och delaktigheten i stadens samhällsliv för personer med funktionsnedsättning.

Arbetet har baserats på den nationella funktionshinderspolitiken, som ytterst handlar om att tillgodose mänskliga rättigheter och uppnå jämlikhet i levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning i staden.

1.1 Den nationella funktionshinderspolitiken

Den 30 november 2017 beslutade riksdagen om ett nytt mål och en ny inriktning för funktionshinderspolitiken.

Det nationella målet är:

Att med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning, i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas.

Genom målet förtydligades att funktionshinderspolitiken har sin grund i mänskliga rättigheter och FN-konventionen. Ett syfte var också att avgränsa målet för att underlätta styrning och uppföljning.⁴

1.2 FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning kom till för att garantera rätten för personer med funktionsnedsättning att leva ett självständigt liv och delta i samhället på jämlika villkor som alla andra. Konventionen beskriver vad som krävs för att de mänskliga rättigheterna ska tillgodoses. Den bygger på grundläggande principer som jämlikhet och icke-diskriminering.

---

⁴ Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken, prop. 2016/17:188

Tillgänglighet är en allmän princip i konventionen och förtydligar att hinder för delaktighet i den omgivande miljön går att förebygga eller undanröja.

Konventionen gäller i Sverige sedan 2009. Alla lagar och all offentlig verksamhet ska följa konventionens artiklar. Det innebär att myndigheter, regioner och kommuner är skyldiga att respektera, skydda, uppfylla och främja rättigheterna.

1.3 Funktionshindersperspektivet

Enligt riksdagens beslut ska genomförandet av funktionshinderspolitiken inriktas på fyra områden som tillsammans utgör funktionshindersperspektivet:

- *Principen om universell utformning* innebär att planera och utforma omgivande miljöer, produkter, program och tjänster så att de är tillgängliga och kan användas av alla redan från början. Därigenom kan också särlösningar och kostsamma åtgärder i efterhand undvikas. Principen utesluter inte hjälpmedel för enskilda eller grupper av personer.
- *Befintliga brister i tillgängligheten ska identifieras och åtgärdas.* Arbetet ska bedrivas systematiskt, uthålligt och föregås av analys.
- *Individuella stöd och lösningar* ska kompensera nedsatt funktionsförmåga eller brister i samhällets utformning.
- *Förebygga och motverka diskriminering.* Det handlar inte bara om det direkta förbudet mot diskriminering utan även om att bedriva ett förebyggande arbete med aktiva åtgärder.

Funktionshindersperspektivet ska användas för att identifiera, förebygga och undanröja hinder för delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning. Arbetet behöver omfatta samtliga fyra inriktningar och kan ses som en metod för att efterleva FN-konventionen.

1.4 Agenda 2030 och funktionshinderspolitiken

Den 25 september 2015 antog FN:s generalförsamling Agenda 2030 med 17 globala mål som spänner över många samhällsutmaningar. Fram till 2030 har världens länder förbundit sig att tillsammans genomföra en samhällsförändring för att uppnå de globala målen och en ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar utveckling.

De 17 globala målen i Agenda 2030⁵

Agenda 2030 genomsyras av ett rättighetsperspektiv som ska säkerställa alla individers politiska och medborgerliga samt ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Agendan understryker att vår tids stora utmaningar måste lösas genom ett samlat grepp och samverkan mellan olika aktörer på olika nivåer. Agendan är en sammanhållen målstruktur som förenar ett stort antal perspektiv.⁶

Funktionshindersperspektivet är uttalat i Agenda 2030. I inledningen tydliggörs att det ska beaktas i genomförandet och i uppföljningen av agendan i sin helhet. Det framgår också att hållbarhetsarbetet ska bedrivas med hänsyn till levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning.

Funktionsnedsättning lyfts även i nio av de 17 målen:

- Ingen fattigdom (mål 1),
- Säkerställa hälsa (mål 3),
- God utbildning för alla (mål 4),
- Uppnå jämställdhet (mål 5),
- Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt (mål 8),
- Minskad ojämlikhet (mål 10),
- Hållbara städer och samhällen (mål 11),
- Fredliga och inkluderande samhällen (mål 16) samt
- Genomförande och globalt partnerskap (mål 17).

I propositionen för funktionshinderspolitiken redogör regeringen för ett antal åtgärder som ska bidra till det nationella målet för funktionshinderspolitiken. Dessa åtgärder är i linje med mål och delmål i agendan som refererar till personer med funktionsnedsättning.

⁵ <https://www.globalamalen.se/>

⁶ Agenda 2030 och Sverige: Världens utmaning - världens möjlighet, SOU 2019:13

Myndigheten för delaktighet (MFD) har identifierat sju områden med särskild relevans för genomförande och uppföljning av agendan:

- Arbete och försörjning,
- Utbildning,
- Transport,
- Byggd miljö och samhällsplanering,
- It, innovation och teknikutveckling,
- Hälsa samt
- Demokrati⁷

Stadens budget 2019 anger att staden ska vara ledande i genomförandet av Agenda 2030. I stadens program för tillgänglighet och delaktighet har de mål och områden som MFD identifierat som relevanta för gruppen personer med funktionsnedsättning samt för planeringen och genomförandet av agendan beaktats. Programmet är därför ett viktigt dokument i stadens arbete med att inkludera personer med funktionsnedsättning i genomförandet av agendan.

2. Lagar och föreskrifter

Lagstiftning fungerar som ett styrmedel i förverkligandet av funktionshinderspolitiken. Genom FN-konventionen har Sverige åtagits sig att alla lagar och all offentlig verksamhet ska följa konventionens artiklar. I arbetet med programmet behöver stadens nämnder och bolagsstyrelser ha kunskap om och följa de lagar och föreskrifter som gäller för tillgänglighet, icke-diskriminering och delaktighet. Här följer en översiktlig beskrivning av några av de mest relevanta lagarna. Aktuella förändringar inom befintlig lagstiftning samt nytillkomna och planerade lagar kommenteras.

2.1 Diskrimineringslagen

Diskrimineringslagen (2008:567) förbjuder diskriminering som har samband med bland annat funktionsnedsättning. Lagen gäller inom arbetsliv, utbildning, hälso- och sjukvård, varor, tjänster och flera andra samhällsområden. Den ställer t.ex. krav på arbetsgivare och utbildningsanordnare att bedriva aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och motverka diskriminering.

Bristande tillgänglighet utgör en form av diskriminering. Sedan den 1 maj 2018 omfattas även företag med färre än tio anställda som

---

⁷ ”Bidrag för genomförande av Agenda 2030 – Funktionshinderspolitik för en långsiktigt hållbar ekonomisk, social och miljömässig utveckling” (2016)

tillhandahåller varor eller tjänster till allmänheten av förbudet mot diskriminering i form av bristande tillgänglighet.⁸

2.2 Plan- och bygglagen

I plan- och bygglagen (2010:900), PBL, och i plan- och byggförordningen (2011:338), PBF, regleras krav på att byggnader och tomter ska vara tillgängliga och användbara för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. Med orienteringsförmåga avses orientering med hjälp av syn, hörsel och kognition.⁹

Det är tillåtet och möjligt att bygga bättre än vad minimikraven i reglerna anger. Men utifrån PBL kan samhället endast ställa krav och ingripa med sanktioner om minimikraven inte uppfylls.

Krav på att åtgärda enkelt avhjälpna hinder

PBL anger också krav på att alla enkelt avhjälpna hinder för tillgänglighet och användbarhet i publika lokaler och på allmänna platser ska avhjälpas. Det handlar om förhållandevis små åtgärder som har stor betydelse för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. Kraven gäller om hindren är enkla att avhjälpas med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna.¹⁰

2.3 Lag om offentlig upphandling (LOU)

Att uppmärksamma tillgänglighet vid upphandling kan bidra till att öka delaktigheten i samhället för alla. Lagen (2016:1145) om offentlig upphandling, LOU, innehåller sedan den 1 januari 2017 följande bestämmelse:

”När det som ska anskaffas ska användas av fysiska personer ska de tekniska specifikationerna bestämmas med beaktande av samtliga användares behov, däribland tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning.

Undantag för göras endast om det finns särskilda skäl.”
(9 kap 2§ LOU).

---

⁸ Utvidgat skydd mot diskriminering i form av bristande tillgänglighet (prop. 2016/17:220)

⁹ Tomtkraven för tillgänglighet regleras i 8 kap. 9 § PBL, utformningskrav i 8 kap. 1 § PBL och 3 kap. 4 § PBF och tekniska egenskapskrav i 8 kap. 4 § PBL och 3 kap. 18 § PBF.

¹⁰ Boverkets föreskrifter och allmänna råd om avhjälpande av enkelt avhjälpna hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser, BFS 2011:13 HIN 2 och BFS 2013:9 HIN 3

2.4 Lag om tillgänglighet till digital offentlig service

Den 1 januari 2019 trädde lagen (2018:1937) om tillgänglighet till digital offentlig service i kraft. Lagen ska genomföra EU:s webbtillgänglighetsdirektiv och leda till att digital offentlig service blir mer tillgänglig för personer med funktionsnedsättning.¹¹ Myndigheten för digital förvaltning (DIGG) ska se till att lagen får genomslag och informera om tillgänglighetskraven samt kontrollera att webbplatser och mobila applikationer efterlever de nya föreskrifterna.¹²

För att leva upp till lagens krav på tillgänglighet behöver staden följa en särskild europeisk standard (EN 301 549 V2.1.2), som i sin tur bygger på den internationella standarden WCAG 2.1 AA. Den gäller som minimikrav för digital tillgänglighet i offentlig verksamhet och vid upphandlingar enligt LOU.

2.5 Lag om bostadsanpassningsbidrag

En ny lag (2018:222) om bostadsanpassningsbidrag trädde i kraft den 1 juli 2018. Den nya lagen innebär bland annat att det är personen med funktionsnedsättning som ska kunna ansöka om bostadsanpassningsbidrag oavsett om denne äger bostaden eller har nyttjanderätt. Vidare kan den som äger ett flerbostadshus överta rätten till bostadsanpassningsbidrag om personen som fått bidraget medger det. En annan förändring är att bostadsanpassningsbidrag inte längre beviljas för anpassningar av bostäder i särskilda boendeformer.

2.6 Arbetsmiljölagen

Enligt arbetsmiljölagen (1977:1160) är arbetsgivare skyldiga att ta hänsyn till anställdas särskilda förutsättningar för arbetet, till exempel olika funktionsnedsättningar, ålder och yrkesvana. Det ska ske genom anpassning av arbetsförhållandena eller andra lämpliga åtgärder. Hösten 2018 skickade Arbetsmiljöverket ett förslag på nya föreskrifter om arbetsplatsens utformning (2014/116773) på remiss.

2.7 Skollagen

Den 1 juli 2019 infördes nya bestämmelser i skollagen (2010:800) om en garanti för tidiga stödinsatser i förskoleklass och lågstadiet, som innebär att elever som behöver stöd ska få det tidigt och utifrån sina behov. Elever som på grund av funktionsnedsättning har svårt

---

¹¹ EU-direktivet (2016/2102) avseende webbplatser och mobila applikationers tillgänglighet

¹² Myndighetens för digital förvaltnings föreskrifter för tillgänglighet till digital offentlig service, MDFFS 2019:2

att uppfylla olika kunskapskrav eller kravnivåer ska ges stöd som syftar till att motverka funktionsnedsättningens konsekvenser (3 kap 2 § 1 skollagen).

2.8 Språklagen

Sverige har sedan 2009 en språklag (2009:600). Syftet med lagen är framför allt att förtydliga svenskans och andra språks ställning i det svenska samhället. Myndigheter och andra offentliga organisationer har ett särskilt ansvar för att svenskan används och utvecklas. De har samma ansvar att skydda och främja det svenska teckenspråket. Den som är döv eller hörselskadad och den som av andra skäl har behov av teckenspråk ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket.

2.9 Barnkonventionen blir svensk lag

Den 1 januari 2020 ges FN:s konvention om barnets rättigheter ställning som svensk lag. I propositionen framhåller regeringen att stöd och kunskapshöjande insatser är nödvändiga för att ett barnrättsbaserat synsätt ska få genomslag i praktiken.¹³

2.10 LSS och assistansersättningen

Den 1 april 2018 infördes nya bestämmelser i LSS och socialförsäkringen för att undanröja negativa konsekvenser av utvecklingen inom personlig assistans. Två-årsregeln för omprövningar av assistansersättning togs bort och rätt till personlig assistans för s.k. väntetid under dygnsvila infördes.¹⁴

I januari 2019 presenterade LSS-utredningen ett förslag till förändringar av LSS och den statliga assistansersättningen. Utredningens syfte var att skapa en långsiktigt hållbar ekonomisk utveckling av insatsen personlig assistans och att få till stånd mer ändamålsenliga insatser i LSS samt se till att lagstiftningen främjar jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet.¹⁵

I juni 2019 överlämnade regeringen en proposition till riksdagen med förslag om att behov av hjälp med andning ska utgöra ett sådant grundläggande behov som kan ge rätt till personlig assistans.¹⁶ Förslaget har trätt i kraft den 1 november 2019.

Regeringen har därutöver aviserat att kompletterande lagförslag om hjälp med andning och sondmatning är på väg.

---

¹³ Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter (prop. 2017/18:186)

¹⁴ Vissa förslag om personlig assistans (prop. 2017/18:78)

¹⁵ Översyn av insatser enligt LSS och assistansersättningen inom socialförsäkringen (SOU 2018:188)

¹⁶ Personlig assistans för hjälp med andning (prop. 2018/19:195)

2.11 Översyn av socialtjänstlagen

En översyn av socialtjänstlagen pågår med syftet att utforma en socialtjänst som bidrar till social hållbarhet med individen i fokus. Socialtjänsten ska erbjuda behovsanpassade insatser med ett förebyggande och evidensbaserat perspektiv, som ger människor lika möjligheter och rättigheter samt minskar behovet av individuella insatser.¹⁷ Utredningen ska redovisas den 1 juni 2020.¹⁸

2.12 Funktionshindersombudsmannens kommentar

Lagstiftning som reglerar krav på tillgänglighet och användbarhet för att främja delaktighet i samhället utgör kraftfulla verktyg i styrningen av funktionshinderspolitiken. Lagarna är tillämpliga i arbetet med att utifrån funktionshindersperspektivet utforma lösningar som är tillgängliga och användbara för alla. De knyter även an till FN-konventionen och hållbarhetsmålen i Agenda 2030. Utöver de lagar som nämns i avsnittet finns även andra relevanta lagar, t.ex. vallagen (2005:837) och bibliotekslagen (2013:801).

Funktionshindersombudsmannen anser att staden behöver säkerställa att nämnder och bolagsstyrelser har nödvändig kunskap för att kunna tillämpa och efterleva gällande lagstiftning om tillgänglighet och antidiskriminering inom sina respektive verksamhetsområden. Det är särskilt angeläget för att efterleva skyldigheten enligt LOU att i all upphandling beakta samtliga användares behov, bland annat tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning. I det sammanhanget får den nya lagen om tillgänglighet till digital offentlig service mycket stor betydelse.

Upphandlingar är ett av stadens främsta verktyg för strategisk påverkan i arbetet mot en socialt hållbar stad som är tillgänglig för alla. Därför behöver staden prioritera att utveckla kravställandet avseende tillgänglighet och användbarhet i all upphandling. Frågan behöver även tydliggöras i stadens program för upphandling och inköp, anser funktionshindersombudsmannen.

3. Styrning och uppföljning

I samband med riksdagens beslut om funktionshinderspolitiken i november 2017 fick en särskild utredare uppdraget att se över styrningen och uppföljningen inom politikområdet. Utredningen redovisades i maj 2019.¹⁹

---

¹⁷ Kommittédirektiv Översyn av socialtjänstlagen (Dir 2017:39)

¹⁸Tilläggsdirektiv till utredningen Framtidens socialtjänst (S 2017:03), Dir. 2018:69

¹⁹ Styrkraft i funktionshinderspolitiken (SOU 2019:23)

Utredningen behandlar även styrning och uppföljning av funktionshinderspolitiken på kommunal nivå, vilket är värdefullt för staden att ta del av.

3.1 Styrkraft i funktionshinderspolitiken

Utredningens förslag bygger på att uppföljning och analys av politiken bör belysa hur det nationella målet uppfylls, bland annat utifrån hur mänskliga rättigheter enligt FN-konventionen förverkligas i Sverige. Därför bör uppföljningen och analysen enligt utredningen inriktas mot levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning, politikens genomförande, resultat och effekter samt analys av hinder för jämlikhet och delaktighet.

Styr- och uppföljningssystemet behöver utgå från funktionshinderspolitikens tvärsektoriella karaktär och ett människorättsperspektiv samt täcka alla samhällsnivåer, dvs. statliga myndigheter, regioner och kommuner. Det behöver bygga på samverkan och dialog i nätverk med en tydlig ansvarsfördelning samt utgå från ansvars- och finansieringsprincipen.

Utredningen understryker behovet av att ta tillvara personer med funktionsnedsättning som idégivare och medskapare på ett sätt som innebär att samråd med fokus på information övergår till att bli forum för dialog och inflytande.

Utredningen lyfter fram sju samhällsområden som särskilt viktiga att prioritera:

- Arbete och försörjning
- Utbildning och livslångt lärande,
- Transporter,
- Kultur,
- Hälso- och sjukvård samt tandvård,
- Social välfärd och trygghet
- Bostad, byggd miljö och samhällsplanering.

Därutöver anser utredningen att följande frågor behöver prioriteras i genomförandet och uppföljningen av funktionshinderspolitiken:

- Digitalisering
- Demokratisk delaktighet
- Rättssäkerhet och rättsväsende
- Fritid och idrott
- Folkhälsa
- Upphandling
- Konsumentfrågor.

Utredningen föreslår att funktionshindersperspektivet ska integreras i en modell för att styra och följa upp funktionshinderspolitiken samt att principen om universell utformning ska vara vägledande och att kunskapen om levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning ska öka. Frågor om jämställdhet och barnfrågor ska genomsyra varje del av arbetet.

Utredningen föreslår dessutom att levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning utvecklas som ett nytt statistikområde för officiell statistik och att Statistiska centralbyrån (SCB) får i uppdrag att utveckla statistik och metoder för uppföljning av funktionshinderspolitiken.

3.2 Utveckling av statistik

I maj 2019 fick SCB ett regeringsuppdrag att ta fram och redovisa statistik om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. I uppdragen ingår att ta fram en enhetlig definition av funktionsnedsättning som kan användas som grund för nationell statistik och undersökningar. SCB ska också lämna förslag på hur statistiken kan förbättras.²⁰

I sin kartläggning av tillgänglig statistik har SCB uppmärksammat att det saknas data för flera av målen i Agenda 2030 som berör personer med funktionsnedsättning. Det är inte heller möjligt att bryta ut personer med funktionsnedsättning som en bakgrundsvariabel i individstatistiken. SCB pekar dock på utvecklingsmöjligheter, inte minst genom att använda mer av befintliga registeruppgifter.

3.3 Uppföljning av funktionshinderspolitiken

MFD följer upp funktionshinderspolitiken och ska även driva på och sprida kunskap inom området samt stödja myndigheter, regioner och kommuner i genomförandet.

Sedan 2017 följer MFD, genom en årlig enkät, upp hur statliga myndigheter, regioner och kommuner lyckas integrera ett funktionshindersperspektiv i styrningen av sin verksamhet. Enkäten kan även användas för egenkontroll i arbetet med att integrera funktionshindersperspektivet.

Frågorna i enkäten till kommunerna, som staden deltar i, är i huvudsak följande:

---

²⁰ Uppdrag avseende statistik om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning, Regeringsbeslut 2019-05-09, S2019/02245/FST

- Har kommunen skrivningar om funktionshindersperspektivet i styrdokument?
- Har FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har varit vägledande i skrivningen?
- Finns det mätbara mål för att öka tillgängligheten?
- Finns det en plan eller strategi för tillgänglighetsarbetet?
- Samråder kommunen med funktionshindersorganisationer? Har samråden utvärderats i samarbete med organisationerna de senaste två åren?
- Har kommunen ökat möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att bli anställda i kommunen?
- Har kommunen genomfört utbildning för personer i ledningsnivå (förtroendevalda och tjänstemän)?
- Ställer kommunen krav på tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning vid upphandling och inköp av varor och tjänster som ska användas av fysiska personer.²¹

På de flesta av frågorna har staden svarat ”Ja” eller ”Alla/de flesta”. På frågorna om det finns mätbara mål för att öka tillgängligheten och om staden de senaste två åren har följt upp dessa mål har svaret blivit ”Nej”. På frågan om staden har genomfört utbildning för personer på ledningsnivå har staden svarat ”Ja” för tjänstemän och ”Nej” för förtroendevalda.²²

MFD konstaterar att det finns en ambition hos offentliga aktörer att införa ett funktionshindersperspektiv i verksamheten, men att arbetet ofta saknar verktyg och konkreta mål.

3.4 Uppföljning av levnadsvillkor

Då det i stor utsträckning saknas statistik på kommunnivå har funktionshindersombudsmannen använt MFD:s uppföljningar av funktionshinderspolitiken på nationell nivå för att kunna ge en aktuell bild av levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning.

I uppföljningsrapporten 2018 pekar MFD på att stora delar av befolkningen har upplevt kraftiga förbättringar i både hälsa och ekonomi de senaste åren och att många personer med funktionsnedsättning har kunnat ta del av dessa förbättringar. Samtidigt finns det grupper av personer med funktionsnedsättning som inte har kunnat ta del av utvecklingen i samma utsträckning.²³

---

²¹ Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2018, Myndigheten för delaktighet

²² Kommunuppföljningarna redovisas på MFD:s webbplats.

²³ Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2018, Myndigheten för delaktighet

Uppföljningsrapporten beskriver delaktigheten inom framför allt utbildning, arbetsliv och digitalisering. Den belyser även situationen avseende ekonomi och hälsa för kvinnor och män med funktionsnedsättning, likaså för personer med funktionsnedsättning jämfört med personer utan funktionsnedsättning. Det finns en fortsatt grundläggande och vidsträckt ojämlikhet i levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning, enligt MFD.

3.5 Funktionshindersombudsmannens kommentar

Svårigheter inom styrningen och uppföljningen av funktionshinderspolitiken på nationell nivå återfinns även i styrningen och uppföljningen på kommunal nivå, i stadens arbete med tillgänglighet och delaktighet utifrån funktionshindersperspektivet. Frågan är angelägen eftersom det i stor utsträckning är på kommunnivå som det funktionshinderspolitiska arbetet genomförs.

Utredningen ”Styrkraft i funktionshinderspolitiken” anser att det statistiska underlaget för att följa levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning är bristfälligt.

Funktionshindersombudsmannen vill peka på att det finns ett behov av metoder och verktyg som kan underlätta den egna styrningen och uppföljningen av funktionshinderspolitiken på kommunnivå. Samtidigt finns alltmer stöd och vägledning att tillgå på ansvariga myndigheters webbplatser. Det är viktigt att stadens verksamheter använder dessa möjligheter för att kunna bedriva arbetet mer effektivt, anser funktionshindersombudsmannen. I avvaktan på att statistiken utvecklas på nationell nivå behöver staden använda andra metoder som ger underlag för den egna styrningen och uppföljningen inom området.

Funktionshindersombudsmannen rekommenderar att staden använder ”Styrkraftutredningen” och MFD:s kommunuppföljningar som underlag i den fortsatta utvecklingen av stadens styrning och uppföljning utifrån Program för tillgänglighet och delaktighet.

4. Stockholms stads arbete med tillgänglighet och delaktighet på jämlika villkor

Staden har högt ställda mål för att garantera alla som bor och verkar i Stockholm full delaktighet i samhället och arbetar sedan länge med att öka tillgängligheten i staden och delaktigheten för personer

med funktionsnedsättning. Genom åren har staden fattat olika strategiska beslut som syftat till att personer med funktionsnedsättning ska kunna vara delaktiga i alla delar av stadens samhällsliv.

Det här kapitlet beskriver stadens arbete med att omsätta funktionshinderspolitiken på kommunal nivå.

4.1 Kommunfullmäktiges beslut

I maj 2018 antog kommunfullmäktige Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023.²⁴

Kommunfullmäktiges beslut innehöll också ett uppdrag till kommunstyrelsen att ta fram ett underlag med förslag till nämndspecifika indikatorer och aktiviteter kopplade till programmet, som stöd för nämndernas och bolagsstyrelsernas verksamhetsplanering. Kommunstyrelsen fick även i uppdrag att inför arbetet med budgeten 2019 ta fram stadsövergripande indikatorer kopplade till programmet.

4.2 Program för tillgänglighet och delaktighet

Program för tillgänglighet och delaktighet är ett reviderat styrdokument som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska utgå från när de planerar och följer upp sitt arbete för att personer med funktionsnedsättning ska kunna vara delaktiga i stadens samhällsliv på jämlika villkor som andra. Det utgår från FN-konventionen, Agenda 2030 och nationell funktionshinderspolitik samt stadens vision och aktuell kunskap om levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning.

Programmet beskriver olika utmaningar som finns för personer med funktionsnedsättning när det gäller att vara delaktiga i samhället och hur stadens nämnder och bolagsstyrelser kan tillämpa funktionshindersperspektivet i arbetet med att undanröja olika hinder för delaktighet inom åtta prioriterade fokusområden. I arbetet ska jämställdhet och barnrättsperspektivet beaktas samt anhörigas situation uppmärksammas.

Arbetet inom programmets fokusområden ska ta sikte på följande övergripande mål:

”Stockholm är en stad som är tillgänglig för alla, oavsett funktionsförmåga, där personer med funktionsnedsättning

---

²⁴ Kommunfullmäktige 2018-05-28, Dnr 2016/001831

inkluderas och kan vara fullt delaktiga i samhällslivet, utan diskriminering.”²⁵

Alla nämnder och bolagsstyrelser ska i sin ordinarie planering precisera vilka aktiviteter de behöver genomföra inom programmets fokusområden för att nå stadens mål och hur de ska samverka inom staden och med andra aktörer. Nämndernas och bolagsstyrelsernas råd för funktionshindersfrågor ska involveras i arbetet. Programmet anger även en ansvarsfördelning mellan nämnder och bolagsstyrelser, hur uppföljningen ska gå till samt olika verktyg och arbetssätt som har visat sig användbara i arbete med funktionshindersfrågor.

Stödmaterial i arbetet med programmet

Funktionshindersombudsmannen har, i samråd med stadsledningskontoret och andra förvaltningar, tagit fram ett stödmaterial med förslag på nämndspecifika indikatorer och aktiviteter kopplade till programmet hösten 2018. Stödmaterialiet utgör ett komplement till programmet och kan användas i nämndernas och bolagsstyrelsernas verksamhetsplanering, likaså i samverkan med funktionshindersråden. Nämnderna och bolagsstyrelserna har fått stödmaterialiet tillsammans med anvisningarna för verksamhetsplaneringen 2019.

4.3 Arbetet med programmet

Det här kapitlet belyser implementeringen av Program för tillgänglighet och delaktighet med utgångspunkt i programmets åtta fokusområden.

Under varje fokusområde redogör funktionshindersombudsmannen för hinder för delaktighet som uppmärksammats i nationella uppföljningar och beskriver hur verksamheter i staden har tagit sig an arbetet. Beskrivningarna baseras på underlag såsom stadens budget, verksamhetsberättelser och verksamhetsplaner eller information som funktionshindersombudsmannen fått i sina kontakter med verksamheter i staden.

De ger ingen fullständig beskrivning av arbetet men illustrerar vad arbetet med att förbättra tillgängligheten och öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning kan innebära mer konkret.

Funktionshindersombudsmannen kommenterar det som redovisats mot slutet av varje fokusområde.

---

²⁵ Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning, sidan 17

4.4 Rätten till arbete och försörjning

Artiklar i FN-konventionen:

Artikel 8 Medvetandegöra om situationen för personer med funktionsnedsättning, Artikel 9 Tillgänglighet, Artikel 19 Rätt att leva självständigt och delta i samhället, Artikel 27 Arbete och sysselsättning och Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Att vara delaktig på arbetsmarknaden och kunna försörja sig genom lönearbete har stor påverkan på möjligheterna till mer jämlika levnadsvillkor och delaktighet även inom övriga samhällsområden. Det här avsnittet beskriver stadens arbete utifrån ansvaret som arbetsgivare och att stödja personer med funktionsnedsättning att etablera sig på arbetsmarknaden.

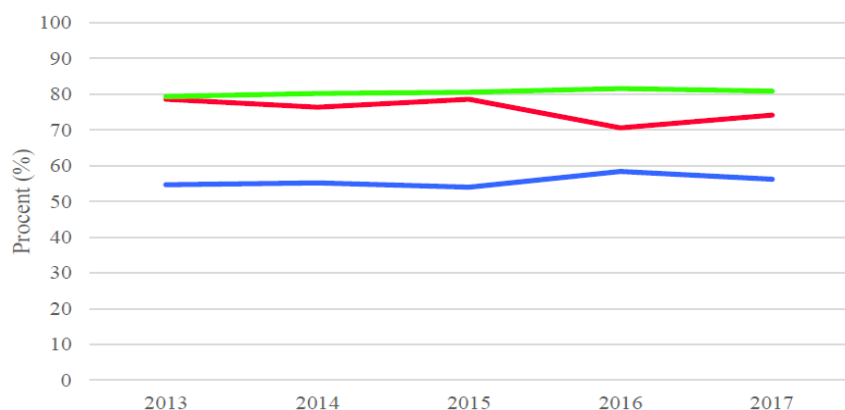
Arbete

Det finns många faktorer som påverkar möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att få och behålla ett arbete.

Uppföljningar av funktionshinderspolitiken pekar bland annat på kortare utbildningslängd, svårigheter att få yrkeserfarenhet och upplevd diskriminering som bidragande orsaker till sämre förutsättningar på arbetsmarknaden.

Den här tabellen visar andel (procent) sysselsatta bland personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen 2013-2017:

Tabell: Andel (procent) sysselsatta bland personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen 2013-2017

Blå: Personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga
Röd: Personer med funktionsnedsättning utan nedsatt arbetsförmåga
Grön: Övriga befolkningen

Källa: Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2018, MFD

År 2017 hade 56 procent av personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga en sysselsättning. Bland den övriga befolkningen var andelen drygt 80 procent. Det finns ingen statistiskt säkerställd skillnad i sysselsättning mellan könen.

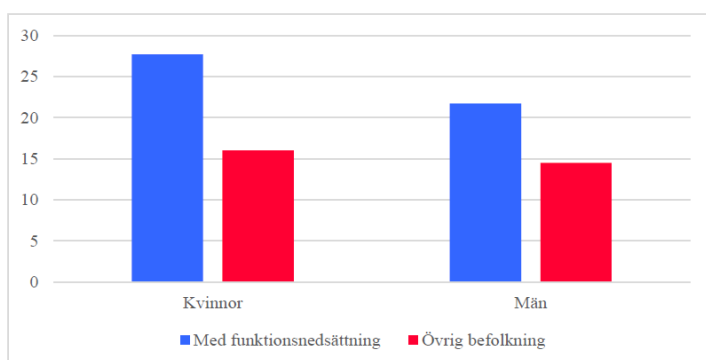
Flera uppföljningar visar att unga vuxna med funktionsnedsättning är överrepresenterade bland unga som varken arbetar eller studerar. En rad faktorer, däribland svaga skolresultat, upplevelse av brist på möjligheter och resurser som samspelar med bristande motivation kan påverka etableringen på arbetsmarknaden negativt.²⁶

Försörjning

Tillgång till egen försörjning är den kanske mest avgörande faktorn för övriga levnadsvillkor. Även här visar uppföljningar att gruppen personer med funktionsnedsättning sämre än för övriga befolkningen har sämre förutsättningar än övriga befolkningen.

Enligt MFD:s uppföljning av funktionshinderspolitiken saknar omkring 25 procent av personer med funktionsnedsättning en kontantmarginal. Med detta menas att de saknar möjlighet att inom en månad betala en oväntad utgift på 12 000 kronor utan att be om hjälp eller låna pengar. Tabellen nedan visar att 29 procent av kvinnor med funktionsnedsättning och 22 procent av män med funktionsnedsättning saknar kontantmarginal. Bland kvinnor och män i övriga befolkningen saknar cirka 15 procent kontantmarginal.

Andel (procent) kvinnor och män över 25 år som saknar mindre kontantmarginal, 2016-17

Källa: SCB:s undersökning av levnadsförhållanden (ULF)

Det är betydligt vanligare att vuxna personer med funktionsnedsättning har så låga inkomster att de riskerar relativ fattigdom jämfört med vuxna personer i övriga befolkningen. En person vars disponibla inkomst understiger 60 procent av

²⁶ Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2018, MFD

medianinkomsten i landet riskerar relativ fattigdom enligt denna definition. För personer som har mer än en funktionsnedsättning, nedsatt rörelseförmåga, psykisk funktionsnedsättning och/eller hög grad av nedsatt aktivitetsförmåga är risken särskilt hög.²⁷

Stadens arbete med arbete och försörjning

Sett till beskrivningen ovan har staden en central roll när det gäller att kunna påverka levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning, både i rollen som arbetsgivare och utifrån ansvaret för stöd och insatser som kan underlätta att komma ut på arbetsmarknaden.

Arbetsmarknadsnämnden har ett stadsövergripande ansvar för arbetsmarknadsfrågor och arbetsmarknadsinsatser. Därutöver har alla nämnder och bolagsstyrelser ett ansvar att anställa och ta emot praktikanter. Arbetsmarknadsnämnden ska stödja stadens verksamheter i det arbetet.

Enligt kommunfullmäktiges budget 2019 ska staden som arbetsgivare bidra till att sänka trösklarna till arbete för grupper som står långt från arbetsmarknaden och verka för vägar till arbete för elever på gymnasiesärskolan samt för personer med funktionsnedsättning. Staden ska vidare arbeta för att anställa personer med funktionsnedsättning på alla nivåer, inklusive ledningsnivå, och utveckla arbetsmarknaden för att öka tillgängligheten.

Av verksamhetsplanen 2019 framgår att arbetsmarknadsnämnden ska bedriva en verksamhet som är tillgänglig för kvinnor och män oavsett funktionsförmåga i enlighet med Program för tillgänglighet och delaktighet. Den ska omfatta tillgängliga lokaler, anpassad undervisning och arbetsmarknadsinsatser särskilt riktade till denna grupp såsom ingångsanställning och serviceassistentanställning.

Stöd till arbete eller studier och försörjning

Av arbetsmarknadsnämndens verksamhetsberättelse 2018 framgår bland annat att Jobbtorg Stockholm har erbjudit aspiranter stöd till arbete eller studier genom Supported Employment (SE), en evidensbaserad metod som en statlig effektutvärdering framhållit som lämplig.²⁸

---

²⁷ Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2018, Statistikbilaga, Myndigheten för delaktighet

²⁸ Effektutvärdering av insatser för unga med aktivitetsersättning, Dnr Af-2016/00393723

Metodutveckling har påbörjats inom projektet ProLog för unga med psykisk ohälsa som varken arbetar eller studerar (samarbete med Psykiatri Södra) och projektet DEV (samarbete med Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan) för unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning eller psykisk ohälsa som får utveckla kunskaper inom IT-branschen.

Arbetet med att erbjuda personer med funktionsnedsättning *ingångsanställningar* och anställning som *serviceassistenter* har fortgått inom ramen för stadens Stockholmsjobb, likaså Alfas verksamhet med information och vägledning om sysselsättning, studier, praktik och arbete till personer med psykisk funktionsnedsättning och individuellt stöd till arbete med IPS-metoden.²⁹ Personer som deltar i daglig verksamhet enligt LSS eller som har ansökt om insatsen men vill ha ett lönearbete i första hand har fått stöd inom ramen för IWork.

Vidare deltar arbetsmarknadsnämnden i projektet ”Fler vägar in – breddad rekrytering” hos Sveriges kommuner och landsting (SKL). Projektet bedrivs med medfinansiering av Europeiska Socialfonden (ESF) och pågår till juni 2020. Syftet är att anpassa samt avgränsa arbetsuppgifter som kan utföras av personer med olika funktionsnedsättningar.

En aktuell lägesbild

I funktionshindersombudsmannens kontakter med arbetsmarknadsförvaltningen beskriver verksamheten att förutsättningarna för personer med funktionsnedsättning att komma ut i arbetslivet och kunna försörja sig har försämrats. Förvaltningen pekar ut två avgörande orsaker:

Den första är att Försäkringskassan har ändrat sin tillämpning av reglerna för aktivitetsersättning till personer i åldern 19-29 år sedan början av 2018. Enligt uppgifter från Försäkringskassan ansöker omkring 1 600 personer från staden om aktivitetsersättning varje år. Av dessa fick drygt 500 personer avslag på sin ansökan 2018, vilket var en markant ökning jämfört med tidigare.

Den andra är avsevärt minskade möjligheter till stöd från Arbetsförmedlingen under 2019 för personer med funktionsnedsättning som inte arbetar eller studerar.

Arbetsmarknadsförvaltningen menar att förändringarna är betydande och påverkar enskildas livssituation och ekonomi på ett

---

²⁹ IPS – Individual Placement and Support

mycket genomgripande sätt. Därtill kan läggas personer vars aktivitetsersättning upphör när de fyller 30 år och förväntas kunna stå till arbetsmarknadens förfogande, men av arbetsgivare inte betraktas som en del av arbetskraften.

Arbetsmarknadsförvaltningens insatser riktar sig till grupper av personer som står långt från arbetsmarknaden. Det finns, påpekar förvaltningen, verksamheter i staden som inte inkluderar gruppen personer med funktionsnedsättning i de praktikplatser och anställningar de erbjuder.

Funktionshindersombudsmannens kommentar

Staden har under lång tid bedrivit ett målinriktat och ambitiöst arbete för att ge personer med funktionsnedsättning stöd och insatser till arbete och försörjning. Arbetet är i hög grad avhängigt situationen på arbetsmarknaden, förändringar inom olika välfärdssystem och arbetsmarknadspolitiska stödformer.

Trots en gynnsam utveckling på arbetsmarknaden de senaste åren visar MFD:s uppföljningar på fortsatta svårigheter för personer med olika funktionsnedsättningar att kunna delta på arbetsmarknaden, något som arbetsmarknadsförvaltningen bekräftar. Situationen framstår som allvarligare än i funktionshindersombudsmannens förra rapport.

Särskilt allvarligt är att förändringarna riskerar att påverka enskildas möjligheter till delaktighet på arbetsmarknaden och egen försörjning även långsiktigt, anser funktionshindersombudsmannen. Att vara arbetssökande med funktionsnedsättning utan tillgång till adekvata stödinsatser, kombinerat med att hänvisas till socialtjänsten för sin försörjning kan få stor påverkan på levnadsvillkoren även inom andra samhällsområden.

Det ökar kraven på staden att träda in både när det gäller att tillhandahålla stöd för försörjningen och för livssituationen i övrigt för de personer som berörs. Det gäller särskilt vid en mindre gynnsam utveckling på arbetsmarknaden. Funktionshindersombudsmannen ser det som absolut nödvändigt att staden höjer beredskapen för dessa situationer.

Enligt socialtjänstlagen är staden skyldig att medverka till att personer med funktionsnedsättning får meningsfull sysselsättning. Staden ska även medverka till att personer som omfattas av LSS får tillgång till arbete eller studier. Ett övergripande mål bör vara att stärka och stödja enskildas möjligheter till lönearbete eller studier,

både på kort och lång sikt. Staden behöver se över hur stödet till personer med funktionsnedsättning avseende arbete och studier kan upprätthållas och stärkas liksom förutsättningarna för samverkan med andra aktörer.

Funktionshindersombudsmannen anser också att staden behöver följa antalet vuxna personer i yrkesverksam ålder inom stadens enheter för socialpsykiatri och funktionsnedsättning som saknar inkomst och har försörjningsstöd. Uppgifterna kan ge en indikation om hur levnadsförhållandena för gruppen utvecklas över tid och ge underlag i stadens planering.

Dessutom anser funktionshindersombudsmannen att staden behöver säkerställa att alla prioriterade grupper inkluderas när stadens verksamheter erbjuder arbete och praktik.

4.5 Rätten till utbildning

Artiklar in FN-konventionen

Artikel 8 Medvetandegöra om situationen för personer med funktionsnedsättning, Artikel 9 Tillgänglighet, Artikel 19 Rätt att leva självständigt och delta i samhället, Artikel 24 Utbildning och Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

”Rätten till utbildning” tar sikte på att staden ska erbjuda jämlika möjligheter till utbildning för barn och elever med funktionsnedsättning inom stadens skolformer så att de når målen.

Utbildning

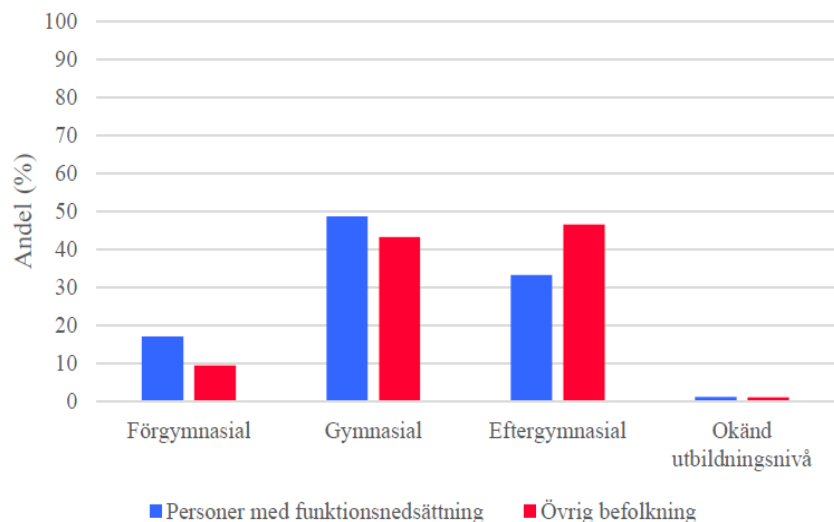
Att få tillgång till och kunna välja samt genomföra utbildning är centralt för delaktigheten i samhället och jämlika levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättning. Frågan har en nära koppling till arbete och försörjning. En god utbildning är ofta en förutsättning för tillträde till arbetsmarknaden.

Delaktighet och tillgänglighet inom utbildning kan bland annat mätas genom jämförelser i utbildningsnivå mellan en grupp och övriga befolkningen. Sådana jämförelser kan ge en indikation på hur välfungerande skolsystemet har varit för en specifik grupp i tidigare utbildningsled, såsom grundskola och gymnasieskola.

Nästa tabell beskriver utbildningsnivån hos personer med funktionsnedsättning jämfört med övriga befolkningen. Den visar att utbildningsnivån över tid ökar hos hela befolkningen, även för gruppen personer med funktionsnedsättning, men att den är lägre

för den sistnämnda gruppen. Kvinnor har generellt en högre utbildningsnivå än män, oavsett funktionsnedsättning eller inte.

Andel (procent) personer med funktionsnedsättning och övrig befolkning, 30-64 år, efter högsta utbildningsnivå, 2016-2017

Källa: SCB:s undersökning av levnadsförhållanden (ULF)

Skillnaderna i utbildningsnivå mellan personer med funktionsnedsättning och den övriga befolkningen ska förstås mot bakgrund av brist på pedagogiskt stöd, låg trivsel och utanförskap i skolmiljön.³⁰

En annan indikation på hinder för delaktighet i skolan är att det är vanligare att elever med funktionsnedsättning påbörjar men inte avslutar sina studier på gymnasienivå jämfört med andra elever.

Tillgängliga läromedel och en fungerande lärmiljö brukar lyftas fram som grundläggande förutsättningar för att kunna delta i och genomföra en utbildning. Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, och Specialpedagogiska skolmyndighetens, SPSM, gjorde 2018 en översyn av det faktiska utbudet och den upplevda tillgången till tillgängliga läromedel i de flesta skolformer. Slutsatsen var att tillgängliga läromedel är bristfällig för många elever med funktionsnedsättning.³¹

Digitaliseringen av skolan skapar nya möjligheter för flexibla lösningar och ökad tillgänglighet till information samt individuell

³⁰ Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2018, Myndigheten för delaktighet, statistikbilaga

³¹ Myndigheten för tillgängliga medier och Specialpedagogiska skolmyndigheten (2018) Översyn av tillgången till tillgängliga läromedel från förskola till högskola.

anpassning. Bristande kunskap och planering i upphandling, utveckling och användning av digitala verktyg kan samtidigt medföra att elever med funktionsnedsättning utestängs. Det kan t.ex. handla om läroplattformar, läromedel och portaler som upphandlas och utformas utan tydliga krav på universell utformning och tillgänglighet.³²

Stadens arbete med utbildning

Föregående avsnitt belyser vanliga brister som uppmärksammas på nationell nivå när det gäller tillgängliga lärmiljöer och tillgång till individuellt stöd i skola och utbildning för barn och elever med funktionsnedsättning.

Staden har som tidigare nämnts begränsade möjligheter att med egna statistiska uppföljningar belysa situationen i skolan för barn och elever med funktionsnedsättning på mer övergripande nivå. Samtidigt är utbildningssituationen för barn och elever i stadens skolor ett återkommande tema i funktionshindersombudsmannens samverkan med funktionshindersorganisationerna. De synpunkter som framförs handlar om att staden inte tillräckligt följer upp skolsituationen för barn och elever med funktionsnedsättning.

Mot den bakgrunden genomförde HSO/Funktionsrätt Stockholms stad³³ 2018 en egen undersökning av hur staden arbetar för att säkerställa en likvärdig skola för alla, med särskilt fokus på elever med funktionsnedsättning. Undersökningen avgränsades till stadens grundskolor och gymnasieskolor. Grundsärskolan eller specialskolan ingick inte.³⁴

Studien lyfter fram att det visserligen pågår ett arbete för att förbättra och säkra en likvärdig utbildning och skola för stadens elever, t.ex. genom satsningar på digitalisering och digitala hjälpmedel, utveckling av elevhälsoarbetet, satsningar för att öka antalet lärare och specialpedagoger mm. Enligt studien är elevers rätt till stöd emellertid inte säkerställt och det är inte tydligt för vårdnadshavare vilket stöd elever har rätt till.

Studien pekar även på att den fysiska tillgängligheten i stadens skolor behöver förbättras och säkerställas samt att kunskapen om funktionsnedsättningar, särskilt neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, behöver öka bland skolpersonal och

---

³² Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2018, Myndigheten för delaktighet

³³ HSO Stockholms stad har bytt namn till Funktionsrätt Stockholms stad under 2019

³⁴ Studie av Stockholms stads arbete för att säkra en likvärdig utbildning, Ramböll, juni 2018

rektorer. Likaså behöver kunskapen om elevers mående, deras erfarenheter av kränkande behandling och hur de upplever sin skolmiljö samt det stöd som ges öka.

När det gäller den fysiska tillgängligheten i stadens skolor pågår det ett arbete med att åtgärda enkelt avhjälpna hinder i stadens grund- och gymnasieskolor.

I en revisionsrapport 2018 redogör stadens revisorer för en granskning av arbetet med tillgängliga inne- och utemiljöer med fokus på skollokaler.³⁵ Granskningen visar att nämnder och bolagsstyrelser behöver utveckla sin styrning och uppföljning för att säkerställa tillgängligheten i skollokaler. Bristerna i styrning av arbetet innebär enligt revisorerna att det är svårt för staden att leva upp till budgetens ambitioner om tillgänglighet. I arbetet med enkelt avhjälpna hinder finns en struktur för styrning och uppföljning, men arbetet har tagit lång tid. Verksamheten är kartlagd och åtgärder har tagits fram för att säkerställa tillgängligheten, men endast 27 procent av grundskolorna har åtgärdats sedan kommunfullmäktiges beslut 2004.

Funktionshindersombudsmannens kommentar

Det finns en samstämmighet mellan HSO/Funktionsrätt Stockholms stads beskrivning av utbildningssituationen för barn och elever i skolan och de brister som framkommer i nationella uppföljningar.

Funktionshindersombudsmannen delar funktionshindersrörelsens uppfattning att staden behöver utveckla sin uppföljning av situationen för barn och elever med funktionsnedsättning i stadens skolformer. Det är nödvändigt för att staden ska få underlag för analys och planering av verksamheten, men också för utvecklingen av tillgängliga lärmiljöer samt individuella anpassningar, stöd och lösningar. Behovet av uppföljning kan även betraktas mot bakgrund av utbildningsanordnares skyldighet att genom aktiva åtgärder förebygga och förhindra diskriminering i form av bristande tillgänglighet.

De brister i styrningen som stadens revisorer påtalar i sin granskning av arbetet med tillgängliga inne- och utemiljöer med fokus på skollokaler utgör ett viktigt underlag i det arbetet, anser funktionshindersombudsmannen. Revisionsrapporten bör även vara relevant för andra verksamhetsområden i staden.

---

³⁵ Tillgänglighet i offentlig miljö och stadens service Nr 7/2018, Projektrapport från Stadsrevisionen, Dnr 3.1.3–89/2018

De nya bestämmelserna i skollagen om stöd till barn och elever med funktionsnedsättning och om en garanti för tidiga stödinsatser ska resultera i stödet till dessa barn och elever stärks.³⁶

Funktionshindersombudsmannen anser att staden behöver följa upp hur denna skyldighet efterlevs.

Ett sätt att på övergripande nivå öka kunskapen om förskolors och skolors tillgänglighet är att i brukarundersökningar ställa frågor om hur barn och elever upplever tillgängligheten på den egna förskolan eller skolan. Funktionshindersombudsmannen föreslår att staden börjar ställa sådana frågor, som behöver vara konkreta och avse olika aspekter av tillgänglighet.

Utbildningsförvaltningen har ett eget funktionsprogram för att säkerställa skollokalers fysiska förutsättningar att kunna möta skolans olika behov.³⁷ I den senaste versionen uppmärksammas elever med funktionsnedsättning på ett tydligt sätt.

Funktionshindersombudsmannen föreslår att ”tillgänglighet” förs in som en av parametrarna i programmet för vilka funktioner som ska uppnås.

Dessutom anser funktionshindersombudsmannen att utbildningsnämnden behöver följa upp att stadens förskolor och skolor presenterar sin tillgänglighet på stadens webbplats.

4.6 Rätten att kunna förflytta sig, vistas i och använda Stockholms inne- och utemiljö samt ha en fungerande bostad och garanteras säkerhet i kris

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 8 Medvetandegöra om situationen för personer med funktionsnedsättning, Artikel 9 Tillgänglighet, Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen, Artikel 19 Rätt att leva självständigt och delta i samhället och Artikel 20 Personlig rörlighet

Arbetet med fysisk tillgänglighet tar sikte på att förbättra tillgängligheten i miljöer inne och ute samt i verksamhetslokaler. I största möjliga utsträckning ska nämnder och bolagsstyrelse så snart nya miljöer och verksamheter utvecklas göra det utan behov av anpassning eller specialutformning (universell utformning). Det

³⁶ Skollag (2010:800) 3 kap 2 § och 4-4b §§

³⁷ Funktionsprogram för skollokaler, Utbildningsförvaltningen Stockholms stad, Dnr 1.3.2-5133/2019

gäller även vid nybyggnation av bostäder inklusive bostäder med särskild service.

Universell utformning

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning slår fast principen om universell utformning som en strategi för allt nytt som skapas i den fortsatta utvecklingen av ett hållbart och inkluderande samhälle. Principen ingår som en del i funktionshindersperspektivet (se kap 1.3).

Utredningen om styrkraft i funktionshinderspolitiken ser stora möjligheter när det gäller att använda universell utformning som en vägledande princip i styrningen av den nya funktionshinderspolitiken. Det skulle t.ex. kunna innebära att statliga myndigheter och andra aktörer genomgående prövar planering och utformning av ny verksamhet utifrån kraven på universell utformning för att säkra verksamhetens tillgänglighet. Därmed skulle samhället kunna bli mer tillgängligt samt onödiga ändringar och anpassningar undvikas.³⁸

Stadens arbete med fysisk tillgänglighet

Staden ska enligt stadens budget och Program för tillgänglighet och delaktighet tillämpa funktionshindersperspektivet i arbetet.

I det här avsnittet ger funktionshindersombudsmannen några exempel på hur verksamheter i staden har tillämpat perspektivet i arbetet med fysisk tillgänglighet. Exempelen är hämtade från verksamhetsberättelser 2018 och verksamhetsplaner 2019. Funktionshindersombudsmannen har dessutom följt upp hur verksamheter informerar om sin fysiska tillgänglighet på stadens webbplats. Slutligen berör funktionshindersombudsmannen boendeplaneringen för särskilda boendeformer för personer med funktionsnedsättning.

Stadsbyggnadsnämnden och trafiknämnden

Av stadsbyggnadsnämndens verksamhetsplan 2019 framgår att nämnden ska beakta funktionshindersperspektivets fyra inriktningar i arbetet med fokusområde 3 i Program för tillgänglighet och delaktighet i första hand.

Inom ramen för plan- och bygglovsverksamheterna ska nämnden säkerställa att gällande tillgänglighetskrav uppfylls vid ny- och ombyggnation och aktualisera tillsyn om tillgänglighetskraven brister i befintliga byggnader, bland annat genom att utöva tillsyn

---

³⁸ Styrkraft i funktionshinderspolitiken

av hur reglerna för enkelt avhjälpna hinder efterlevs. Nämnden ska i egenskap av planmyndighet delta i stadsövergripande samverkan med syftet att stärka det strategiska arbetet för att tillgodose behovet av boenden enligt LSS och SoL.

Vidare ska nämnden bidra till ökad tillgänglighet genom att tillgodose behov av individuella stöd och lösningar genom bostadsanpassningsbidrag. Stadsbyggnadsnämnden ska verka för att fastighetsägare använder det nya bostadsanpassningsbidragets möjligheter, så att fler bostadsanpassningar än tidigare blir permanenta och kan gynna fler.³⁹

Trafiknämnden har som mål att stadens utemiljöer och offentliga rum ska vara tillgängliga för alla. Av verksamhetsplanen 2019 framgår att stadens nya program för tillgänglighet och delaktighet ska vara vägledande i nämndens arbete.

Utgångspunkten ska vara att en stadsmiljö som är tillgänglig för personer med funktionsnedsättning gynnar alla (universell utformning). Verksamheten bidrar även till andra fokusområden i programmet, eftersom god fysisk tillgänglighet kan vara en förutsättning för att exempelvis kunna ta sig till arbetet, skolan eller fritidsaktiviteten.

Trafikkontoret ska bland annat följa upp att villkor för upplåtelser efterlevs, bevaka att platser är tillgängliga under gatuarbeten och genomföra insiktsutbildningar för medarbetare och entreprenörer samt ta bort enkelt avhjälpna hinder och tillgänglighetsanpassa stadsmiljön. I sitt årliga program beskriver Trafikkontoret vilka tillgänglighetsarbeten de ska genomföra och ska även utveckla sina interna rutiner för att tydligare kunna visa vilka åtgärder de genomför. Trafikkontoret samverkar med rådet för funktionshindersfrågor i tillgänglighetsarbetet, enligt verksamhetsplanen.

Exempel på individuella stöd och lösningar inom trafiknämndens verksamhetsområde är parkeringstillstånd för rörelsehindrade. Under 2019 har trafiknämnden halverat avgiften för parkeringstillstånd.

Stadsdelsnämnder

Även stadsdelsnämnderna genomför åtgärder inom deras ansvar för stadsmiljöer såsom torg, lekplatser och grönytor.

---

³⁹Den 1 juli trädde den ny lag (2018:222) om bostadsanpassningsbidrag i kraft.

Exempelvis beskriver Kungsholmens stadsdelsnämnd i verksamhetsberättelsen 2018 att de beaktar tillgänglighet i varje parkupprustning och att de har förbättrat tillgängligheten vid upprustningen av parkstråk och parker. Bland annat har de förnyat markmaterial, höjt upp bryggor för en jämn och tillgänglig anslutning till land, anordnat plats för rullstol invid parksoffor och renoverat trappor. Verksamheten har också genomfört en tillgänglighetsvandring tillsammans med rådet för funktionshindersfrågor och pensionärsrådet.

Norrmalms stadsdelsnämnd har genomfört förbättringar av tillgängligheten på stadsdelsförvaltningens huvudkontor genom kontrastmarkeringar i ögonhöjd för barn samt tillgänglighetsanpassade skyltar.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd har med utgångspunkt i stadens program för tillgänglighet och delaktighet bland annat planerat förbättringsåtgärder i offentliga lokaler för att dessa ska bli mer tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Nämnden ska också beakta tillgänglighet i förvaltningens tjänsteutlåtanden.

Verktyg och arbetssätt som stärker stadens tillgänglighet

Program för tillgänglighet och delaktighet beskriver verktyg och arbetssätt som är lämpliga att använda i arbetet med programmet. Dessa bör så långt som möjligt även användas av andra aktörer som utvecklar produkter och utför tjänster på stadens uppdrag.

Arbetsätten handlar t.ex. om att följa lagar och regler, samverka, ställa krav i offentlig upphandling och bidragsgivning, men också om bemötande och att informera om verksamhetslokalernas tillgänglighet.

På stadens webbplats står det att verksamheterna i Hitta och jämför service är uppmärksade med information om hur tillgängligheten ser ut i lokalerna där verksamheten bedrivs och att informationen presenteras på varje verksamhets webbsida med ikoner eller tillgänglighetspictogram:

I den förra rapporten konstaterade funktionshindersombudsmannen att verksamheter informerade om sin tillgänglighet i mycket begränsad omfattning. En ny inventering i augusti 2019 visade på betydande förbättringar, men att det finns en stor förbättringspotential.

Här följer några exempel från olika typer av verksamheter:

Kategorin ”Arbete” omfattar stadens jobbtorg, arbetsträning, förberedande yrkeskurser, matchning och näringslivssamverkan.

Av totalt 19 enheter informerar 14 enheter om sin tillgänglighet:

Arbete	Totalt antal	Antal som redovisar tillgänglighet
Jobbtorg m.fl.	19	14

Inom kategorin ”Familj och relation” återfinns bland annat familjerådgivare och ungdomsmottagningar. Alla familjerådgivare utom en samt tre av 13 ungdomsmottagningar informerar om sin tillgänglighet:

Familj och relation	Antal totalt	Kommunal	Privat
Familjerådgivare	21	1 av 1	19 av 20
Ungdomsmottagning	13	3 av 9	0 av 4

Inom kategorin ”Skola” informerar 17 av 28 gymnasieskolor i kommunal regi och 6 av 69 fristående gymnasieskolor samt en av 11 gymnasiesärskolor om sin tillgänglighet. Inom vuxenutbildningen informerar 23 av 33 enheter (67 procent) om sin tillgänglighet, de flesta i fristående regi:

Skola	Antal skolor	Kommunal	Fristående
Gymnasieskola	97	17 av 28	6 av 69
Gymnasiesärskola	11	1 av 6	0 av 5
Vuxenutbildning	33	2 av 7	21 av 26

Inom kategorin ”Kultur” informerar tre av 58 enheter om sin tillgänglighet; de båda museerna och Kulturskolan:

Kultur	Antal enheter	Antal som redovisar sin tillgänglighet
Bibliotek	52	0
Konsthall	1	1
Kulturhus	2	0
Kulturskola	1	0
Museum	2	2

Insiktsutbildningar

En annan verkningsfull metod för att öka kunskapen och medvetenheten om tillgänglighet och delaktighet är *insiktsutbildningar*. Medarbetare och beslutsfattare får prova på att

orientera sig och förflytta sig i rullstol samt med nedsatt syn och hörsel i olika miljöer inomhus och utomhus. De kan även få lyssna på berättelser om hur det är att leva med olika funktionsnedsättningar.

Våren 2019 har serviceförvaltningen och Trafikkontoret i staden inlett en gemensam ramavtalsupphandling av insiktsutbildningar. Stadens samtliga nämnder, bolagsstyrelser och stiftelser har tillfrågats om de vill delta i upphandlingen som är ett resultat av samverkan i stadens nätverk för kontaktpersoner för fysisk tillgänglighet.

Boendeplaneringen 2019-2023

Stadsdelsnämnderna fick i budgeten 2018 i uppdrag att varje år ta fram en plan för att säkerställa behovet av bostäder med särskild service enligt LSS och enligt SoL för personer med psykisk funktionsnedsättning. Socialnämnden ska samordna arbetet och bearbeta redovisningen i en samlad boendeplan till kommunstyrelsen.

För att stärka samordningen delades stadsdelsnämnderna in i fyra regioner. Varje region har tagit fram en gemensam boendeplan, som beskriver befintliga boenden, pågående projekt och uppskattat behov. Med utgångspunkt i regionernas boendeplaner och en prognos över behovet av bostäder med särskild service har socialnämnden antagit en stadsövergripande boendeplan för 2019-2023. Boendeplanen ska vara vägledande för stadsdelsnämnderna i stadens utbyggnad av bostäder med särskild service.⁴⁰

Alla regioner har pågående projekt och bygger nya grupp- och servicebostäder. Fram till 2023 kommer 408 lägenheter att ha tillkommit. Av boendeplanen framgår att behovet av bostäder med särskild service kommer att fortsätta att öka och att de bostäder som planeras inte kommer att täcka behovet. Det planeras t.ex. inga boenden alls för personer med psykisk funktionsnedsättning.

Enligt Swecos prognos kommer behovet av bostäder med särskild service att öka med i genomsnitt 90 lägenheter per år under planeringsperioden. Även regionerna uppskattar ett stigande behov av bostäder med särskild service och bedömer att det kommer att saknas 645 lägenheter utöver befintliga lägenheter och pågående projekt under planeringsperioden till och med 2023.

---

⁴⁰ Boendeplan 2019-2023, socialnämnden 2019-05-21, Dnr 3.1.1 – 174/2019

Funktionshindersombudsmannens kommentar

Vid genomgången av olika nämnders verksamhetsberättelser och verksamhetsplaner går det att hitta flera exempel på hur programmet och funktionshindersperspektivet har konkretiserats.

Mycket tyder samtidigt på att programmet inte har fått tillräckligt genomslag för att arbetet ska kunna bedrivas effektivt. Det är också tveksamt i vilken utsträckning funktionshindersperspektivet tillämpas av olika nämnder och bolagsstyrelser samt i vilken mån stadens råd för funktionshindersfrågor involveras i arbetet.

Funktionshindersombudsmannen mäter ”temperaturen” på tillgänglighetsarbetet bland annat genom att undersöka hur många verksamheter som informerar om sin tillgänglighet på stadens webbplats under Hitta och Jämför service. Att tillhandahålla sådan information måste ses som en självklar del av en verksamhets tillgänglighet. Enkla fakta om förutsättningarna underlättar för den som behöver uppgifterna, t.ex. inför ett besök eller ett skolval. Likväl saknas denna information fortfarande hos en stor andel av verksamheterna.

Funktionshindersombudsmannen anser att en stadsövergripande indikator eller aktivitet i stadens budget skulle påskynda användandet.

Ett annat område där information om tillgänglighet behöver utvecklas för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att kunna delta är när staden genomför olika evenemang. Staden har fått kritik för bristen på information, bland annat i samband med Kulturnatt Stockholm 2019. På motsvarande sätt skulle en gemensam lösning för att informera om tillgängligheten i bostadsbolagens fastigheter och bostäder kunna underlätta för många bostadssökande.

För personer med funktionsnedsättning uppstår särskilda hinder när det gäller att kunna hitta en fungerande bostad. Av den stadsövergripande boendepplanen framgår att behovet av bostäder med särskild service fortsätter att öka och att de bostäder som planeras inte kommer att täcka behovet. Boendepplanen tydliggör att stadens regioner kommer att behöva fortsätta att köpa platser utanför avtal enligt LOV (lagen om valfrihetssystem) i andra kommuner för att kunna verkställa beslut om bostad med särskild service.

Att behöva lämna anhöriga och kända miljöer för att flytta till ett boende långt från hemorten brukar allmänt ses som en mycket

genomgripande åtgärd om det inte sker efter en persons uttryckliga önskemål. Tidigare uppföljningar visar också att det medför ökade kostnader för staden. I stadens program för tillgänglighet och delaktighet står det att enskilda ska erbjudas boende i staden om den enskilde inte önskar annat. Skrivningen ska ses mot bakgrund av att beslut om boende för vuxna enligt LSS endast får verkställas i annan kommun om det finns särskilda skäl (16 c § LSS). Den otillräckliga utbyggnaden av särskilda boendeformer riskerar att under överskådlig tid begränsa möjligheten för många personer att kunna få en fungerande bostad i sin egen kommun. Den innebär också att staden hänvisas till mer kostsamma lösningar utanför valfrihetssystemet (LOV) för att lösa situationen.

Socialnämndens boendeplan visar att det finns ett kvarstående behov av att utveckla en mer effektiv samordning för att kunna tillgodose olika gruppers behov av boenden enligt SoL och LSS, av olika inriktningar och ”profilboenden”. För vissa små grupper kan samordning på stadsövergripande nivå vara särskilt stort. Ett sådant exempel är personer med intellektuell funktionsnedsättning som är döva och teckenspråkiga.

Funktionshindersombudsmannen anser att den stadsövergripande boendeplanen kan fungera som ett viktigt strategiskt verktyg i arbetet med att trygga behovet av särskilda boendeformer, förutsatt att den följs av planerade och samordnade åtgärder.

4.7 Rätten till information och kommunikation samt att få tillgång till ny teknik

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 9 Tillgänglighet, 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället och 21 Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information

Avsnittet handlar om stadens ansvar att tillförsäkra personer med funktionsnedsättning jämlika möjligheter till information och att kunna kommunicera med stadens verksamheter samt att gynnas av digitala lösningar och ny teknik.

Digitalisering

Digitaliseringen av samhället har inneburit många nya möjligheter för personer med funktionsnedsättning att självständigt kunna ta del av information och utföra tjänster som tidigare krävde personligt stöd eller kostsamma sär lösningar. Den har även gjort det möjligt att individualisera och anpassa information och tjänster

så att de blir mer tillgängliga för personer med olika funktionsförmåga. Samtidigt har nya hinder uppstått när personliga tjänster och service ersatts av onlinetjänster och andra digitala lösningar.

Uppföljningen av funktionshinderspolitiken 2018 visar att flera grupper av personer med funktionsnedsättning upplever att digitaliseringen skapar goda förutsättningar för självbestämmande och delaktighet.

Samtidigt använder personer med funktionsnedsättning internet på fritiden för att betala räkningar, beställa, boka eller köpa något i mindre utsträckning än den övriga befolkningen. Andelen kvinnor med funktionsnedsättning som använder internet är mindre än andelen män med funktionsnedsättning (70 respektive 77 procent).⁴¹

En stor majoritet (2 535 personer) bland deltagarna i undersökningspanelen Rivkraft anser att den digitala utvecklingen har ökat deras delaktighet i samhället.⁴² De pekar på att digitala tjänster, såsom banktjänster, appar för planering och trygghet samt digital information underlättar vardagen och arbetslivet. Likaså använder personer med social rädsla internet i större utsträckning och bloggar i högre grad än befolkningen i övrigt.

En del äldre personer i undersökningspanelen svarar att de är mindre delaktiga i samhället på grund av den digitala utvecklingen. Det stämmer väl överens med resultat från större uppföljningar bland hela befolkningen.

Barn med funktionsnedsättning använder internet, spelar digitala spel och tittar på film eller tv oftare och under längre tid än övriga barn. Det är samtidigt vanligare att barn med funktionsnedsättning blir mobbade och hotade på internet.⁴³

Enligt en studie av Begripsam har personer som behöver god teknisk tillgänglighet, t.ex. personer med synnedsättning, läs- och skrivsvårigheter eller personer med nedsatt kognition, ofta svårt att använda digitala lösningar. Personer med intellektuell funktionsnedsättning ligger långt under nivåerna för internetanvändning som redovisas för den svenska befolkningen, men även jämfört med andra personer med funktionsnedsättning.⁴⁴

---

⁴¹ Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2018, Myndigheten för delaktighet

⁴² Myndigheten för delaktighets panel med personer med funktionsnedsättning

⁴³ Statens medieråd (2017) Ungar och medier 2017

⁴⁴ Svenskarna med funktionsnedsättning och internet, Begripsam 2018

Vanliga hinder för internetanvändning är också svårigheter att boka tid, att få kontakt med vården och med kommunen, regionen eller myndigheter. Ett annat hinder är att inte ha ekonomiska möjligheter att kunna köpa den utrustning som behövs.

Stadens arbete med digitala lösningar

Ovanstående resultat speglar sannolikt även den digitala delaktigheten bland personer med funktionsnedsättning i Stockholms stad. De visar också på behovet av att beakta mångfalden bland personer med funktionsnedsättning i arbetet med tillgängliga digitala lösningar.

De skillnader i digital användning som olika studier visar finns vid jämförelser mellan personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen har legat till grund för stadens ambitioner när det gäller rätten till information och kommunikation i Program för tillgänglighet och delaktighet.

Enligt programmet ska digitala och tekniska lösningar gynna personer med funktionsnedsättning på lika villkor som för stadens övriga invånare. Stadens webbplatser, e-tjänster och mobilapplikationer ska utformas universellt så att alla så långt det är möjligt kan använda och ha nytta av dem oavsett funktionsförmåga.

I utvecklingen av stadens webbplats och i moderniseringen av stadens sociala system har tillgänglighet hög prioritet. Det gäller också i idrottsförvaltningens utveckling av Kul i stan-appen som ska tillgängliggöra information om kultur- och fritidsutbudet för personer i stadens LSS-boenden för vuxna.

Att ha tillgång till internet och digital teknik är en förutsättning för att personer med funktionsnedsättning ska kunna vara delaktiga i digitaliseringen av samhället. Enligt stadens program för tillgänglighet och delaktighet ska bostäder med särskild service och boendeformer för kortare vistelser tillhandahålla internetåtkomst i de boendes lägenheter eller rum samt ge stöd i användandet digital teknik. Även dagliga verksamheter, dagverksamheter, verksamheter för sysselsättning, öppna träfflokaler och mötesplatser för äldre ska tillhandahålla internetuppkoppling och stödja deltagarna i användandet av digitala lösningar.

Socialnämnden ställer krav på ovanstående i de avtal enligt LOV som nämnden ansvarar för. Kraven ses över varje år när förfrågningsunderlagen revideras.

Sedan 2018 har staden även börjat genomföra digitala brukarundersökningar. Det sker med hjälp av Pict-O-Stat, ett enkätverktyg som Sveriges kommuner och landsting (SKL) har utvecklat. Pict-O-Stat använder pictogramsymboler, fotografier och inspelat tal för att presentera och förtydliga frågeställningar och svarsalternativ för personer med kognitiva funktionsnedsättningar. Verktøget har använts för brukarundersökningar om bostad med särskild service enligt LSS och SoL, gymnasiesärskolan, daglig verksamhet och korttidstillsyn enligt LSS.

Ett syfte har varit att öka svarsfrekvensen och andelen som besvarar brukarenkäterna helt själva. I gymnasiesärskolan har svarsfrekvensen ökat tydligt. I övriga brukarundersökningar är ökningen inte lika tydlig. Däremot har andelen personer som själva besvarat brukarenkäterna ökat markant.

Ett exempel är stadens brukarundersökning om korttidstillsyn enligt LSS. År 2018, när enkäten skickades med post, besvarade omkring 40 personer den helt själva. När enkäten genomfördes i Pict-O-Stat första gången 2019 besvarade 144 personer den helt själva.

Teckenspråkets ställning i staden

I FN-konventionen avser rätten till information och kommunikation bland annat att i offentliga sammanhang godta och underlätta att använda teckenspråk, punktskrift, förstorad text och alternativa kommunikationsformer. Enligt språklagen ska den som har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket.

Kommunstyrelsens råd för funktionshindersfrågor har i en skrivelse till kommunstyrelsen begärt att staden ser över och tar fram riktlinjer för teckenspråkets ställning, utvecklande och främjande inom staden. Rådet efterfrågar hur staden verkar för att språklagen och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning uppfylls när det gäller rätten till teckenspråk och rättigheter för den som är teckenspråkig alternativt gravt hörselskadad eller döv. Rådet vill att barnrättsperspektivet särskilt beaktas i översynen mot bakgrund av att barnkonventionen blir lag den 1 januari 2020.

Funktionshindersombudsmannens kommentar

Av nationella uppföljningar framgår att det finns stora skillnader i den digitala användningen, som även kan relateras till funktionsnedsättning. Funktionshindersombudsmannen vill särskilt peka på att den snabba digitaliseringstakten riskerar att utestänga

personer som tidigare har kunnat använda olika tjänster självständigt, såsom att boka en tid eller köpa en biljett.

I stadens arbete med att utveckla digitala lösningar ser funktionshindersombudsmannen en tydlig vilja att göra dessa tillgängliga och användbara för personer med funktionsnedsättning. Det gäller både arbetet med stadens nya webbplats som lanseras i början av 2020 och den pågående moderniseringen av stadens sociala system. Brukarundersökningarna i Pict-O-Stat är exempel på hur digitala lösningar kan gynna självständighet och självbestämmande hos personer med funktionsnedsättning.

Nya digitala lösningar ställer samtidigt staden inför utmaningar. Det finns ett stort behov av att utveckla kunskapen om digital tillgänglighet och om hur digital tillgänglighet kan uppnås, både inom staden, hos verksamhetsansvariga, kommunikatörer, upphandlare, beställare, utvecklare med fler, och hos externa konsulter. Funktionshindersombudsmannen anser att det är nödvändigt att även involvera personer med funktionsnedsättning för att kunna utveckla service och tjänster som är relevanta.

Staden behöver säkerställa att barn och unga med olika funktionsnedsättningar inkluderas i de lösningar som tas fram, t.ex. inom skolan. I dessa fall behöver staden beakta både barnrättsperspektivet och funktionshindersperspektivet.

Funktionshindersombudsmannen vill även peka på att tillgänglighetskraven i lagen om tillgänglighet till digital offentlig service är minimikrav och att de inte utgör någon heltäckande garanti för tillgänglighet. Personer med kognitiva svårigheter är särskilt angeläget att uppmärksamma, också för att undvika särlösningar av olika slag. Det kan även finnas anledning att överväga åtgärder för att stödja personer med funktionsnedsättning i användandet av digitala tjänster och service.

Stadens skyldigheter när det gäller tillgänglig information och kommunikation omfattar alla kommunikationssätt. Funktionshindersombudsmannen har uppmärksammat på att det finns ett fortsatt stort utvecklingsbehov när det gäller AKK (Alternativ Kompletterande Kommunikation).

En annan synpunkt från funktionshindersorganisationer och verksamheter i staden är att staden vid upphandling av teckenspråkstolkar bör ställa krav på särskild kompetens beträffande personer med intellektuell funktionsnedsättning. För att kunna tillgodogöra sig teckenspråkstolkning är det dessutom viktigt

för dessa personer att kunna välja samma tolk varje gång. Funktionshindersombudsmannen rekommenderar därför att stadens verksamheter tar hänsyn till dessa behov i kommande upphandlingar.

4.8 Rätten till bästa möjliga hälsa

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 8 Medvetandegöra om bästa möjliga hälsa, 9 Tillgänglighet, 11 Risksituationer och humanitära nödlägen, 14 Frihet och personlig säkerhet, 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap, 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället och 20 Personlig rörlighet

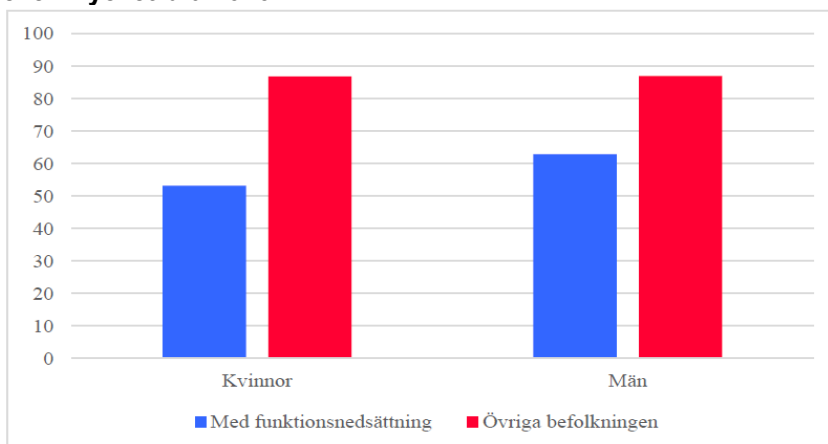
Det här fokusområdet i programmet omfattar stadens ansvar att stödja personer med funktionsnedsättning att uppnå bästa möjliga hälsa. Det rymmer även ett förebyggande folkhälsoperspektiv som berör programmets övriga fokusområden.

Hälsa

Den upplevda ohälsan bland personer med funktionsnedsättning är enligt MFD oproportionerligt stor i relation till övrig befolkning. Uppföljningar visar att det som särskilt upplevs bidra till ohälsa i relation till funktionsnedsättning, är bristande tillgänglighet i samhället, bristande tillgång till förebyggande insatser och rehabilitering, ekonomisk utsatthet och oro samt bristande kunskap om hälsofrämjande levnadsvanor.⁴⁵

Följande tabell visar andel kvinnor respektive män med och utan funktionsnedsättning som skattar sin hälsa som bra eller mycket bra.

Andel (procent) över 16 år som skattar sin hälsa som bra eller mycket bra 2016/17

Källa: SCB:s undersökning av levnadsvillkor (ULF)

⁴⁵ Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2018, Myndigheten för delaktighet

Risken att utsättas för våld och utsattheten för brott är större hos personer med funktionsnedsättning, särskilt hos kvinnor och barn. Den beroendeställning som funktionsnedsättningen ofta innebär medför en kraftigt ökad risk för våld och övergrepp.⁴⁶

Under den funktionshinderspolitiska strategiperioden 2011-2016 genomförde Socialstyrelsen särskilda analyser av jämlik vård och konstaterade en ojämlik tillgång till hälso- och sjukvård för personer med psykisk ohälsa och personer med LSS-insatser. Analyserna avsåg bland annat tillgång till vård och behandling för cancer, akut hjärtinfarkt, diabetes och stroke.

Statistiska Centralbyråns undersökningar av levnadsförhållanden bland barn med funktionsnedsättning (Barn-ULF) har inte visat några betydande skillnader vid jämförelser med övriga barn. Detta antas dock bero på att urvalet inte varit tillräckligt stort och att det saknats tillförlitliga data.⁴⁷

Styrkraftutredningen lyfter i sitt betänkande att många personer med funktionsnedsättning lever med låg ekonomisk standard och behöver göra ekonomiska prioriteringar där vård, och i synnerhet tandvård, inte ryms. Den ekonomiska situationen påverkar förutsättningarna för en god hälsa och att kunna sköta sin hälsa. Många personer med funktionsnedsättning har också merkostnader för funktionsnedsättningen, såsom avgifter, kostnader för hjälpmedel och läkemedel. Detta kan ytterligare öka den ekonomiska utsattheten.⁴⁸

Stadens arbete med hälsa

Utifrån FN-konventionen, lagstiftning och nationella uppföljningar har personal i staden som ger stöd och insatser inom socialtjänsten och verksamheter enligt LSS samt den kommunala hälso- och sjukvården ett ansvar att stödja brukare och patienter att sköta sin hälsa och genomföra hälsofrämjande aktiviteter.

Vid genomgången av nämnders och bolagsstyrelsers verksamhetsberättelser 2018 och verksamhetsplaner 2019 går det att hitta olika exempel på hälsofrämjande aktiviteter som stadsdelsnämnder och facknämnder planerar och genomför.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltning har t.ex. genomfört utbildning i jämlik hälsa med kostråd och matsedelsplanering för

---

⁴⁶ Slutrapportering av regeringsuppdrag En strategi för funktionshinderspolitiken 2011-2016, Folkhälsomyndigheten, 2016

⁴⁷ Styrkraft i funktionshinderspolitiken, SOU 2019:23

⁴⁸ Styrkraft i funktionshinderspolitiken, SOU 2019:23

brukare och medarbetare i verksamheterna för personer med funktionsnedsättning. Syftet har varit att skapa förutsättningar ett fortsatt aktivt arbete med hälsoombud och hälsoträffar.

Socialförvaltningen har i samverkan med idrottsförvaltningen spridit information om Fritid för alla till beställarenheter i staden. Idrottsförvaltningen har deltagit i nätverk för stadens handläggare inom funktionsnedsättning.

Den 1 januari 2015 började länets kommuner efter en skatteväxling med regionen att själva utföra den kommunala hälso- och sjukvården i bostäder med särskild service och daglig verksamhet enligt LSS. Staden valde att organisera verksamheten i en gemensam enhet, LSS-hälsan, hos socialnämnden. Ambitionen var att erbjuda hälso- och sjukvård på jämlika villkor med samma goda kvalitet över hela staden och med samma förutsättningar till god hälsoutveckling som för stadens övriga invånare. Syftet var också att skapa förutsättningar för kunskaps- och verksamhetsutveckling. I LSS-hälsans uppdrag kom även att ingå att erbjuda utbildning och stöd till personal och chefer.

Av LSS-hälsans verksamhetsberättelse 2018 framgår att hela eller delar av deras team; arbetsterapeut, fysioterapeut och sjuksköterska träffat drygt 900 patienter perioden januari – november.

Verksamheten genomförde även en anonym enkät till 196 grupp- och servicebostäder om hur LSS-hälsans tillgänglighet uppfattades. Av de 122 boendeenheter som svarade uppgav 99,2 procent att de träffat hela eller delar av teamet under de senaste tre månaderna, 15 procent hade daglig kontakt och 58 procent hade kontakt någon gång per vecka. Majoriteten var mycket positiva till LSS-hälsan.

Funktionshindersombudsmannens kommentar

I det reviderade programmet för tillgänglighet och delaktighet har Rätten till bästa möjliga hälsa tillkommit som ett nytt prioriterat fokusområde för staden. Att påverka levnadsvillkoren inom andra samhällsområden måste ses som en nödvändig del i arbetet med att skapa förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att kunna sköta sin hälsa.

Mot bakgrund av den kunskap som finns om ekonomiska och andra hinder för att enskilda ska få den hälso- och sjukvård samt tandvård som de behöver och kunna sköta sin hälsa, vilar ett mycket stort ansvar på stadens verksamheter att tillhandahålla stöd som undanröjer sådana hinder.

Funktionshindersombudsmannen anser att huvudansvaret för att utveckla hälsofrämjande aktiviteter snarare bör ligga på idrottsnämnden än socialnämnden, utifrån idrottsnämndens övergripande ansvar att utveckla fritidsaktiviteter för barn, unga och vuxna personer med funktionsnedsättning.

Ansvariga nämnder bör dessutom följa upp att personer som bor i bostäder med särskild service får nödvändigt personalstöd för att kunna genomföra hälsofrämjande aktiviteter.

Funktionshindersombudsmannen bedömer att LSS-hälsans sammanhållna organisation har bidragit till det positiva utfallet av att staden utför den kommunala hälso- och sjukvården i bostäder med särskild service och i dagliga verksamheter enligt LSS.

Den gör också staden bättre rustad att kunna möta förändrade behov av hälso- och sjukvård hos brukare i dessa verksamheter. I verksamhetsplanen 2019 beskriver LSS-hälsan t.ex. att åldersrelaterade sjukdomar och ökad psykiatrisk samsjuklighet hos målgruppen bidrar till ett ökat behov av verksamhetens insatser med omfattande patientnära samverkan och på ledningsnivå.

Funktionshindersombudsmannen vill även peka på möjligheten att pröva LSS-hälsans modell inom socialpsykiatriens bostäder med särskild service enligt SoL.

4.9 Rätten till individuellt stöd

Artiklar i FN-konventionen

Fokusområdet anknyter bland annat till artikel 8 Medvetandegöra om bästa möjliga hälsa, 9 Tillgänglighet, 11 Risksituationer och humanitära nödlägen, 14 Frihet och personlig säkerhet, 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap, 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället och 20 Personlig rörlighet

I stadens program för tillgänglighet och delaktighet handlar ”Rätten till individuellt stöd” om stadens ansvar att tillgodose behov av stöd, skydd och service för personer med funktionsnedsättning inom socialtjänstens ansvarsområde.

Det här avsnittet behandlar framför allt innebörden av funktionshindersperspektivet inom socialtjänsten och stadens ansvar att ge föräldrar stöd i föräldraskapet när de har barn med funktionsnedsättning.

Individuella stöd och lösningar

I FN-konventionen är universell utformning, åtgärder för att undanröja brister i tillgänglighet samt individuella stöd och lösningar åtgärder som kompletterar varandra för att lösa samma problem, dvs. bristande tillgänglighet och användbarhet av verksamheter och platser. Utan individuella stöd och lösningar blir målet om jämlika möjligheter i t.ex. arbetsliv, utbildning eller på fritiden inte genomförbara.

Vissa av socialtjänstens insatser är särskilt avsedda att främja delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning, t.ex. insatser enligt LSS och vissa insatser enligt SoL. Insatserna ska kompensera funktionsnedsättning och brister i samhällets tillgänglighet.

I januari 2019 överlämnade LSS-utredningen sitt betänkande till övergångsregeringen. Utredningen hade två syften; att statens kostnader för personlig assistans inte får bli högre och att insatserna inom LSS ska bli bättre anpassade för de som behöver dem. Utredningen innehöll bland annat förslag på statligt ansvar för personlig assistans och tre helt nya insatser i LSS; personlig service och boendestöd, personligt stöd till barn och förebyggande pedagogiskt stöd.⁴⁹

Det har också tillkommit lagändringar för personlig assistans och assistansersättning. Syftet har varit att avvärja begränsningar av rätten till insatsen som tillkommit genom förändringar i praxis.

Stadens arbete med individuellt stöd inom socialtjänsten

Sett ur ett funktionshindersperspektiv behöver stadens arbete inom socialtjänsten omfatta tillgänglighetsskapande åtgärder under handläggningen och genomförandet av stöd och insatser.

Verksamheter som tar emot besök, t.ex. stadsdelsförvaltningar eller verksamhetslokaler där stöd och insatser genomförs, behöver vara fysiskt och kognitivt tillgängliga. Kompletterande individuella stöd och lösningar, såsom hjälpmedel eller kommunikationsstöd under handläggningen och genomförandet av stödinsatser, kan därför bli aktuella. I de fall staden digitaliserar tjänster, t.ex. tidsbokning eller möjligheter att ansöka om stöd och insatser, behöver dessa utformas tillgängligt med hänsyn till mångfalden bland användarna.

Två insatser som riktar sig till personer med funktionsnedsättning och som har varit särskilt aktuella i staden är ledsagning/

---

⁴⁹ Översyn av insatser enligt LSS och assistansersättningen, SOU 2018:88

ledsagarservice och personlig assistans, den sistnämnda mot bakgrund av de förändringar i praxis som nämns ovan.

I juni 2018 beslutade kommunfullmäktige om reviderade riktlinjer för ledsagning enligt SoL och ledsagarservice enligt LSS. Syftet var att möjliggöra en mer flexibel användning av ledsagningstimmar och omkostnadsersättning.

Stöd till föräldrar när barn har funktionsnedsättning
Av Program för tillgänglighet och delaktighet framgår att staden även behöver uppmärksamma anhörigas levnadsvillkor.

Bakgrunden är uppföljningar som visar att anhöriga till personer med funktionsnedsättning oftare drabbas av ohälsa, sämre ekonomi och försämrad livskvalitet. Föräldrar till barn med funktionsnedsättning förvärvsarbetar i lägre utsträckning och har oftare akuta svårigheter.⁵⁰ Det är fler kvinnor än män som går ner i arbetstid på grund av omsorgsansvaret.⁵¹ Frågan rymmer därför även jämställdhetsaspekter.

Staden har ett särskilt ett program för stöd till anhöriga, som ger vägledning med utgångspunkt i socialtjänstlagen (5 kap 10 §). Syftet är att förebygga framtida fysisk och psykisk ohälsa till följd av det ansvar som många anhöriga tar för sina närstående.

Utredningen som låg till grund för programmet visade att stöd till anhöriga är ett eftersatt område och att det inte erbjuds likvärdigt i staden. Det framkom också att föräldrar till barn med funktionsnedsättning har en särskilt utsatt situation.

Det finns sedan länge ett omvitnat behov av stärkt samordning av stöd för barn med funktionsnedsättning. Utöver de krav på föräldrainsatser som gäller för alla barn har föräldrar till barn med funktionsnedsättning ofta mycket mer att hantera. Inte sällan kvarstår ansvaret när barnen nått vuxen ålder och föräldrarnas juridiska föräldraansvar har upphört. Exempelvis får svårigheterna på bostadsmarknaden och bristen på LSS-boenden för unga vuxna även konsekvenser för de anhörigas livssituation.

Enligt en undersökning av Socialstyrelsen är anhöriga som ger stöd och omsorg relativt jämnt fördelade på kön, men kvinnor överväger bland de som är yngre (18-44 år). Det är också anhöriga i åldern

---

⁵⁰ Utvärdering och analys av funktionshinderspolitiken 2011-2016, Myndigheten för delaktighet, 2016

⁵¹ Stöd till anhöriga, Vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap 10 § socialtjänstlagen

18-30 år som påverkas mest negativt av att ge omsorg, inte minst ekonomiskt.⁵²

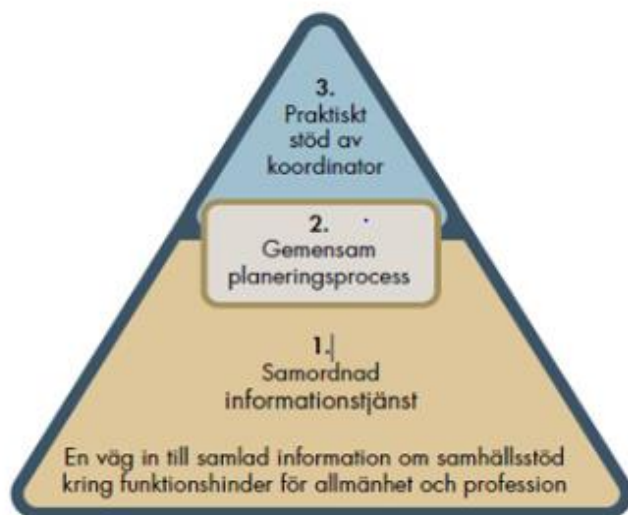
Projektet Koordinatorstöd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd deltar i projektet Koordinatorstöd, som har initierats av Nationellt Kompetenscentrum Anhöriga (NKA) och Socialstyrelsen. Projektet startade i januari 2019 och baseras på Socialstyrelsens kunskapsstöd ”Vägar till förbättrad samordning av insatser för barn med funktionsnedsättning”.⁵³

Kunskapsstödet lyfter att barn med funktionsnedsättning behöver få tillgång till ett välfungerande stöd. Samtidigt behöver föräldrarnas arbetsinsats kring barnets behov bli hanterlig. Om barns tillgång till stöd blir alltför beroende av föräldrarnas resurser att hitta och söka stöd kan det medföra en ojämlik tillgång på vård, omsorg och stöd.

Syftet med kunskapsstödet är att uppnå en förbättrad samordning av stöd till barn med funktionsnedsättning. Det riktar sig till kommuner och regioner utifrån deras ansvar för socialtjänsten och hälso- och sjukvården.

I kunskapsstödet presenteras en modell i tre delar som sammantaget bedöms kunna göra skillnad för barn och föräldrar:

Källa: Vägar till förbättrad samordning av insatser för barn med funktionsnedsättning, Socialstyrelsen 2017

⁵² Anhöriga som ger omsorg till närstående – Fördjupad studie av omfattning och konsekvenser, Socialstyrelsen, 2014

⁵³ Vägar till förbättrad samordning av insatser för barn med funktionsnedsättning, Socialstyrelsen 2017.

- **Samordnad informationstjänst**, ska ge tillgång till lättillgänglig information om det stöd som finns utifrån lokala förhållanden.
- **Gemensam planeringsprocess** ska ge stärkta förutsättningar och arbetssätt för gemensamma planeringsprocesser för barn i komplicerade situationer
- **Praktiskt stöd av en koordinator** ska vara ett konkret stöd till föräldrar när situationen för familjen är eller riskerar att bli ohållbar.

Det finns enligt Socialstyrelsen vetenskaplig evidens för samordnad informationstjänst och stärkt gemensam planeringsprocess. För praktiskt stöd av koordinator krävs mer forskning för att forma koordinatorns roll utifrån svenska förhållande. Projektet Koordinatorstöd ger intresserade kommuner möjlighet att utveckla, och praktiskt, tillämpa funktionen som koordinator.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltning har anställt en koordinator på halvtid för att pröva och utveckla funktionen.

Stöd när föräldrar har en funktionsnedsättning

En annan situation som funktionshindersombudsmannen vill belysa är familjer där en eller båda föräldrarna har funktionsnedsättning och hemmavarande barn.

Funktionshinderinspektörernas granskningar av boendestöd och hemtjänst till vuxna med minderåriga barn 2018 bekräftar bilden av att staden på ett annat sätt än idag behöver säkerställa barns rättigheter och insatsers utformning för föräldrar som har en funktionsnedsättning.^{54 55}

Det ställer krav på kompetens i frågor om barn och föräldrars villkor samt om hur behov kan tillgodoses under insatsernas genomförande.

Funktionshindersombudsmannens kommentar

Förändringar i lagstiftningen och utvecklingen av praxis har en direkt påverkan på handläggningen och den individuella behovsbedömningen, som i sin tur påverkar enskildas tillgång till stöd för att delta i samhället och hur deras rättigheter tillgodoses.

---

⁵⁴ Självbestämmande och inflytande - kvalitetsgranskning av boendestöd, Funktionshinderinspektörernas rapport, Socialnämnden, Dnr 3.4.2-723/2017

⁵⁵ Hemtjänst till vuxna med minderåriga barn - råder likställighet i stadsdelarna? Funktionshinderinspektörernas rapport, Socialnämnden, Dnr 3.4.2-723/2017

Funktionshindersombudsmannen vill i det sammanhanget lyfta LSS-utredningen som presenterades i januari 2019. Utredningens öde är oklart, men den innehåller flera förslag som rör andra insatser än personlig assistans som funktionshindersombudsmannen anser förtjänar att utredas vidare.⁵⁶

En av intentionerna med LSS-utredningen var att lämna förslag på mer ändamålsenliga och träffsäkra insatser som bättre än idag svarar upp mot de behov som personer inom lagens personkrets har. Exempelvis innehåller lagen inte några insatser, utöver personlig assistans och bostad med särskild service samt i viss mån avlösning, som erbjuder personligt stöd i boendet. För många personer som tillhör lagens personkrets utgör lagens nuvarande insatser inte ett alternativ. Funktionshindersombudsmannen anser därför att behovet av att se över LSS för att insatserna ska bli mer ändamålsenliga och träffsäkra kvarstår.

Den senaste socialtjänstrapporten visar t.ex. att 1 173 personer inom verksamhetsområdet funktionsnedsättning i staden hade boendestöd enligt SoL den 1 oktober 2018.⁵⁷ Att införa insatsen personlig service och boendestöd som LSS-utredningen föreslår skulle antagligen utgöra ett träffsäkert alternativ för många av dem.

Likaså kvarstår behovet av förstärkt samordning när det gäller stöd och insatser till barn med funktionsnedsättning. Uppföljningar visar att föräldrar till barn med funktionsnedsättning riskerar sämre fysisk och psykisk hälsa än andra föräldrar. De är oftare sjukskrivna eller arbetslösa och skattar sin livskvalitet sämre. Föräldrarna lägger också mycket tid på att söka och administrera stöd för barnet. I funktionshindersombudsmannens kontakter med enskilda är detta den överlägset mest återkommande frågan.

Föräldrarna behöver finnas till för barnet i många år framåt. Behovet av insatser till barnet och familjen bör därför ses som förebyggande åtgärder och som en tydlig del av barnkonventionen. Funktionshindersombudsmannen rekommenderar att staden följer Skarpnäcks stadsdelsnämnds arbete med projektet Koordinatorstöd för att se om modellen har förutsättningar att fungera som en verksam metod för förstärkt samordning.

Barn med funktionsnedsättning behöver själva veta om sina rättigheter och ges en reell möjlighet att framföra sina åsikter till en handläggare eller någon annan som har kompetens och kunskap att

---

⁵⁶ Översyn av vissa insatser enligt LSS och assistansutredningen, SOU 2018:88

⁵⁷ Socialtjänstrapport, socialnämnden Stockholms stad 2018

samtala med barnet eller tolka barnets signaler. Det framkommer av stadens egna uppföljningar att barnrättsperspektivet behöver stärkas och kunskapen om barn öka i handläggningen och under genomförandet av insatser till barn med funktionsnedsättning och till föräldrar med funktionsnedsättning.

Funktionshindersombudsmannen anser dessutom att staden behöver säkerställa barnrättsperspektivet och funktionshindersperspektivet i upphandlingar av hemtjänst och boendestöd samt andra insatser som riktar sig till personer med funktionsnedsättning. Det gäller även upphandlingar inom socialtjänstens övriga områden där barn och vuxna med funktionsnedsättning kan ingå i målgruppen.

4.10 Rätten till en meningsfull fritid

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation fritidsverksamhet och idrott

Enligt stadens program för tillgänglighet och delaktighet ska personer med funktionsnedsättning kunna delta i meningsfulla fritidsaktiviteter samt i kultur- och idrottsliv på jämlika villkor som andra, både som utövare, åhörare och åskådare.

Fritid

Meningsfulla fritidsaktiviteter för alla, särskilt barn- och unga, är betydelsefulla för såväl delaktighet i samhället som för personlig utveckling. En aktiv fritid kan innehålla idrott och friskvård, föreningsliv eller friluftsliv- och naturupplevelser. I fritiden kan det också ingå kulturella aktiviteter samt bibliotekens verksamheter. Av artikel 30 i FN-konventionen framgår att konventionsstaterna ska vidta ändamålsenliga åtgärder för att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att på lika villkor som andra delta i rekreations- och fritidsverksamhet och idrott.

Nationella uppföljningar visar att tillgängligheten till fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning är begränsad och kan förbättras. Unga med funktionsnedsättning deltar generellt mindre i föreningslivet och motionerar också mindre än andra.⁵⁸

⁵⁸ SKL (2017) s. 32. MFD (2016a), s. 107 f.

Stadens arbete med fritid

Idrottsnämnden har ett särskilt ansvar att anordna fritidsverksamhet för personer med funktionsnedsättning, särskilt för barn och unga med funktionsnedsättning.

Nämnden planerar och genomför sin verksamhet inom ramen för bland annat Fritid för alla, Fritidsutvecklarna, Fritidsnätet och hälsofrämjande aktiviteter i stadens sim- och idrottshallar.

Dessutom driver nämnden Ungdomsgården Träffstugan, som är en fritidsgård som för barn och unga med funktionsnedsättning 7-25 år. En gemensam grund för denna verksamhet är Ung livsstil.⁵⁹

Därutöver samverkar idrottsnämnden med fastighetsnämnden för att göra nya anläggningar fullt tillgängliga för personer med funktionsnedsättning och förbättra tillgängligheten i samband med ombyggnation och renoveringar. Exempel på det sistnämnda är Åkeshovs sim- och idrottshall som återinvigdes i januari 2018 och GIH-badet som efter en omfattande renovering öppnats hösten 2019.

Stadsdelsnämnderna ansvarar för att tillgängliggöra öppna mötesplatser och fritidsverksamheter för grupper som inte nås av annan fritidsverksamhet, t.ex. unga med funktionsnedsättning. I samarbete med utbildningsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, exploateringsnämnden och stadsdelsnämnderna ansvarar idrottsnämnden dessutom för att tillgängliggöra naturreservaten för personer med funktionsnedsättning.

Funktionshindersombudsmannens kommentar

Funktionshindersombudsmannen anser att idrottsnämnden utgör ett gott exempel på hur funktionshindersperspektivet kan integreras i verksamhetsplaneringen med utgångspunkt i stadens program för tillgänglighet och delaktighet.

Idrottsnämnden har ett tydligt uppdrag att tillgängliggöra sin verksamhet för personer med funktionsnedsättning, särskilt för barn och unga. Arbetet förutsätter en nära samverkan med andra ansvariga facknämnder, bolagsstyrelser och stadsdelsnämnder samt med föreningslivet. Idrottsförvaltningen använder olika verktyg och arbetssätt. Sedan 2018 har verktygslådan utökats med Idrottsbonusen och idrottskoordinatorer samt ett parasportbidrag.

---

⁵⁹ Forsnings och utvärderingsgruppen Ung livsstil har sin bas i Stockholm och har studerat ungdomars kultur- och fritidsvanor och preferenser sedan 1984. De samarbetar också med olika kommuner, bl.a. Stockholms stad.

Det framgår av stadens budget att även stadsdelsnämnderna har ett ansvar att utveckla och erbjuda fritidsverksamhet för barn och unga med funktionsnedsättning. Inom socialtjänstens område ansvarar stadsdelsnämnderna dessutom för att tillgodose behov av individuella stödinsatser för att enskilda ska kunna genomföra egna fritidsaktiviteter.

Fritidsutvecklarnas uppdrag hos idrottsnämnden avser personer i särskilda boenden och daglig verksamhet inom LSS personkrets 1. Det är personer med intellektuell funktionsnedsättning och autism eller autismliknande tillstånd. Målgruppen har förändrats sedan uppdragets tillkomst. Bland annat har andelen personer med autismspektrumtillstånd (AST) som inte har en intellektuell funktionsnedsättning ökat. Många bor i egna lägenheter med boendestöd enligt SoL eller bor kvar hos sina föräldrar. Funktionshindersombudsmannen vill framföra att Fritidsutvecklarnas uppdrag kan behöva ses över och vidgas med hänsyn till de individer som finns inom LSS personkrets idag.

Företrädare för funktionshindersrörelsen har framfört att personer i LSS-boenden upplever att deras möjlighet att genomföra egna fritidsaktiviteter begränsas alltmer på grund av uteblivet personalstöd. Många har inte heller kvar insatsen kontaktperson. Idrottsförvaltningen bekräftar bilden.

Funktionshindersombudsmannen anser att staden kan behöva se över hur rätten till stöd för att genomföra egna kultur- och fritidsaktiviteter tillgodoses för personer som bor i bostäder med särskild service enligt LSS samt om det finns behov av åtgärder. Det är också angeläget med hänsyn till de äldre personer som inte går kvar i daglig verksamhet.

Idrottsförvaltningen har framfört att staden även behöver rikta kultur- och fritidsaktiviteter till personer med psykisk ohälsa och funktionsnedsättning, t.ex. barn i skolåldern och unga vuxna. "Fritid för alla" omfattar barn och unga med funktionsnedsättning i åldern 7-25 år. Uppdraget har funnits i staden sedan 2007. Funktionshindersombudsmannen vill väcka frågan om uppdraget kan behöva anpassas med hänsyn till målgruppens behov med utgångspunkt i Ung livsstil.

Idrottsnämndens fritidsgård Träffstugan vänder sig till barn och unga upp till 25 år, medan stadsdelsnämndernas fritidsgårdar överlag tillämpar lägre och varierande åldersgränser. Bromma är den enda stadsdelsnämnden som tillämpar 7-25 år.

Funktionshindersombudsmannen anser att stadsdelsnämnderna bör erbjuda fritidsgårdsverksamhet för unga med funktionsnedsättning 20-25 år likvärdigt över staden. Det är väl känt att många inom gruppen riskerar att hamna i utanförskap och bli socialt isolerade när de går ut gymnasieskolan. Då kan fritidsgården fylla en mycket viktig funktion, särskilt för de som inte får ett arbete eller börjar studera.

Stadsdelsnämndernas olika övre åldersgränser kan ha sin förklaring i hur de organiserar sin verksamhet, t.ex. åldersgränser mellan enheten för barn och unga respektive vuxna. Sådana hinder bör vara möjliga att lösa, anser funktionshindersombudsmannen.

Funktionshindersombudsmannen vill också peka på att kulturnämndens roll i arbetet med att tillgängliggöra kultur- och fritidsverksamhet för personer med funktionsnedsättning i alla åldrar kan behöva tydliggöras.

Funktionshindersombudsmannen vill även uppmärksamma staden på vikten av att beakta funktionshindersperspektivet i arbetet med samplanering för att kunna tillgodose behovet av idrottshallar, skollokaler och föreningslivets verksamhet. Det är nödvändigt att säkerställa gällande lagkrav på tillgänglighet och att beakta samtliga användares behov, däribland personer med funktionsnedsättning, i samverkan med andra aktörer och i upphandlingar. Det gäller även vid bidragsgivning.

4.11 Rätten att delta i demokratin

Artiklar i FN-konventionen

Artikel 4 Allmänna åtaganden – Samråda med och att aktivt involvera personer med funktionsnedsättning i beslutsfattande processer, Artikel 8 Medvetandegörande om levnadssituationen för personer med funktionsnedsättning, Artikel 9 Tillgänglighet, Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället, Artikel 21 Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information och Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet.

Att kunna rösta och delta i demokratiska processer på jämlika villkor som andra är en förutsättning för att kunna utöva inflytande över politiska beslut. Det har också betydelse för upplevelsen av delaktighet i samhället.

Demokrati och delaktighet

Personer med funktionsnedsättning ska tillförsäkras mänskliga rättigheter och möjligheter att kunna leva som alla andra.

Den enskilda individen ska kunna påverka sin situation, göra egna val och vara delaktig i samhället. Demokratiutredningen 2016 konstaterade att personer med funktionsnedsättning är mindre delaktiga i demokratin än övriga befolkningen och att det avspeglar sig i valdeltagandet och i representationen i de politiska församlingarna.⁶⁰

Styrkraftutredningen har i sitt betänkande identifierat ett antal faktorer som på olika sätt hindrar personer med funktionsnedsättning att kunna vara delaktiga i demokratin mellan valen på lika villkor som andra. Det handlar bland annat om kognitiv otillgänglighet, brister i de individuella stöden, mötesformer som inte passar alla, dålig representation i funktionshindersråd och en brist på förtroende för politiker och beslutsfattare. Utredningen pekar även på tillgången till information som en viktig förutsättning för delaktighet inom demokratiområdet.⁶¹

Funktionshindersorganisationerna roll som legitima företrädare för personer med funktionsnedsättning beskrivs både i FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och i den nationella funktionshinderspolitiken.

Stadens arbete demokrati och delaktighet

Stadens arbete inom demokratiområdet tar sikte på att rent praktiskt göra det möjligt för alla, oavsett funktionsförmåga, att kunna rösta i de allmänna valen. Arbetet ska också bidra till att öka delaktigheten och inflytandet i stadens beslutsprocesser för personer med funktionsnedsättning.

Inför de allmänna valen 2018 och Europaparlamentsvalet 2019 har valnämnden i Stockholms stad genomfört olika åtgärder för att stärka valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning. Valnämndens kansli har bland annat inventerat lämpliga vallokaler och förtidsröstningslokaler med stöd av MFD:s checklista för tillgängliga vallokaler. Checklistan omfattar tillgänglighet avseende hörsel, kognition, allergi eller överkänslighet, rörelse och motorik och syn. Under hösten 2019 har valnämndens kansli och MFD inlett ett samarbete i syfte att förbättra checklistan.

---

⁶⁰ Styrkraft i funktionshinderspolitiken, SOU 2019:23

⁶¹ Styrkraft i funktionshinderspolitiken, SOU 2019:23

Valnämndens kansli har bjudit in funktionshindersombudsmannen till dialog och har informerat kommunstyrelsens råd för funktionshindersfrågor om deras arbete med att säkerställa tillgängligheten i de allmänna valen.

Personer som har beslut om ledsagning enligt SoL eller ledsagarservice enligt LSS har erbjudits ledsagning för att kunna gå och rösta som valnämnden har bekostat. De har följaktligen inte behövt ta sina egna beviljade timmar för ledsagning i anspråk.

Inför Europaparlamentsvalet undersökte valnämnden också hur behov av teckenspråkstolkning i vallokalerna kan tillgodoses. Genom samverkan med Tolkcentralen hos Region Stockholm gjordes klart att den som behöver teckenspråkstolk kan vända sig till Tolkcentralen. Vidare kunde personer, som på grund av sjukdom, funktionsnedsättning eller ålder inte kunde ta sig till ett röstmottagningsställe rösta via ambulerande röstmottagare eller genom budröstning. Dessa lösningar regleras i vallagen.⁶²

Valnämnden genomförde också en riktad informationskampanj bland gode män, stadsdelsförvaltningarnas beställarenheter och bland utförare för att säkerställa att enskilda fick sina röstkort.

Utöver att möjliggöra för alla att kunna rösta i de allmänna valen har det även pågått ett arbete avseende stadens ansvar att samråda med och aktivt involvera organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning i sina beslutsprocesser. Stadens formella samverkan med organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning sker i stadens råd för funktionshindersfrågor. Efter kommunfullmäktiges beslut om Program för tillgänglighet och delaktighet i maj 2018 har staden initierat en översyn av råden med syftet att stärka delaktigheten i stadens beslutsprocesser. Bakgrunden är följande formulering i ärendet till kommunfullmäktige:

”I takt med att staden utvecklas behöver även rådets organisering ses över och anpassas för att samverkan ska fungera så bra som möjligt. Därför ska initiativ tas för att utvärdera rådets arbete och organisering i syfte att stärka delaktigheten.”⁶³

Hösten 2018 genomförde staden en utvärdering av rådets organisation och arbetsformer. Den redovisades i en slutrapport

---

⁶² 7 kap 3a och 4 §§ vallagen

⁶³ Kommunfullmäktiges beslut 2018-05-28, Dnr 2016/001831

våren 2018.⁶⁴ Därefter inleddes översynen som ska resultera i förslag på hur samverkan och delaktigheten kan stärkas. Under hösten 2019 har staden genomfört referensgruppsmöten med representanter från funktionshindersorganisationer och från stadens verksamheter.

Funktionshindersombudsmannens kommentar

Funktionshindersombudsmannen vill lyfta valnämndens arbete som ett gott exempel på hur funktionshindersperspektivet kan tillämpas i en verksamhet med ett mycket specifikt uppdrag. Det gäller både deras inventeringsarbete och deras arbete med individuella stöd och lösningar som ska säkerställa allas rätt att kunna gå och rösta. Valnämnden utgör också en viktig kunskapskälla när det gäller tillgängligheten i stadens verksamhetslokaler.

Den pågående översynen av råden för funktionshindersfrågor ska uppmärksamma hur staden mer aktivt kan involvera organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning i sina beslutsprocesser. Funktionshindersombudsmannen vill påminna om att Program för tillgänglighet och delaktighet och det stödmaterial som tagits fram är avsedda att användas som underlag i samverkan mellan staden och organisationerna i nämndernas och bolagsstyrelsernas råd för funktionshindersfrågor.

Utifrån barnkonventionen, som blir lag den 1 januari 2020, är staden skyldig att låta barn med funktionsnedsättning komma till tals och uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem. Av funktionsrättskonventionen (Artikel 7) framgår att barn med funktionsnedsättning ska erbjudas stöd anpassat med hänsyn till funktionsnedsättning och ålder för att kunna utöva denna rättighet. Funktionshindersombudsmannen anser att staden behöver utveckla metoder för detta.

Utöver samverkan i stadens råd för funktionshindersfrågor anser funktionshindersombudsmannen vidare att staden bör pröva andra metoder för att inhämta synpunkter och förslag på hur staden kan förbättra sin tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning, även bland barn och unga med funktionsnedsättning. Det kan t.ex. vara värt att pröva digitala lösningar såsom digitala paneler eller liknande för att komma i kontakt med barn och unga samt vuxna personer med funktionsnedsättning.

---

⁶⁴ Utvärdering Stockholms stads råd för funktionshindersfrågor, mars 2018, Ramböll

5. Avslutande kommentar

Funktionshinderspolitiken har en bred ansats och tar sikte på att hela samhället ska vara universellt utformat för att vara tillgängligt och användbart för alla, oavsett funktionsförmåga. Det nationella målet tydliggör utgångspunkten i mänskliga rättigheter.

Funktionshindersperspektivet handlar om *vad* som krävs av samhället för att personer med funktionsnedsättning ska få sina rättigheter tillgodosedda och *hur* det ska gå till. Arbetet ska inriktas på att förebygga och undanröja hinder för delaktighet och kompletteras med individuella stöd och lösningar när det behövs för att rättigheter enligt FN-konventionen ska tillgodoses, t.ex. i skolan eller på arbetsplatsen.

I staden fortgår ett arbete med att utveckla styrningen och uppföljningen utifrån Program för tillgänglighet och delaktighet. Det har stor betydelse för hur väl staden lyckas integrera arbetet i den ordinarie verksamheten. Funktionshindersombudsmannen kan konstatera att programmet har gjort positiva avtryck i stadens budget och i flera av nämndernas verksamhetsplaner. Samtidigt kvarstår svårigheter kring styrningen och uppföljningen som funktionshindersombudsmannen nämnde i sin förra rapport.

Mycket tyder på att arbetet med fysisk och digital tillgänglighet behöver bedrivas mer effektivt och samordnat. Det saknas också övergripande mätbara indikatorer för tillgänglighetsarbetet. Likaså finns ett betydande kunskapsbehov att hantera. Staden behöver vidare säkerställa behovet av individuella stöd och lösningar inom programmets fokusområden.

Samverkan med stadens råd för funktionshindersfrågor behöver fortgå i avvaktan på att den pågående översynen av rådets organisering och arbetsformer blir klar. Det är nödvändigt att översynen resulterar i en organisation som uppfattas som ändamålsenlig både av de organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning och av stadens verksamheter.

Avslutningsvis vill funktionshindersombudsmannen understryka att många medarbetare i stadens verksamheter lägger ner ett mycket betydelsefullt arbete för att skapa förutsättningar för att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta fullt ut i samhället. Förhoppningen är att rapporten både synliggör delar av det goda arbete som bedrivs, men också pekar på utvecklingsbehov som kan ge underlag för det fortsatta arbetet.

6. Funktionshindersombudsmannens arbete

Stockholms stads funktionshindersombudsman arbetar enligt en instruktion som kommunfullmäktige har beslutat om.⁶⁵

Arbetet består huvudsakligen av strategiskt arbete, informations-spridning och samverkan.

Funktionshindersombudsmannen ska driva på och stödja utvecklingen av arbetet för jämlika levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning inom Stockholms stad, med utgångspunkt i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Funktionshindersombudsmannen ska svara för information, rådgivning och omvärldsbevakning inom sitt verksamhetsområde och särskilt uppmärksamma att stadens nämnder och bolagsstyrelser tillämpar funktionshindersperspektivet i sitt arbete. I uppdraget ingår att vartannat år lämna en rapport om sitt verksamhetsområde till kommunfullmäktige.

Funktionshindersombudsmannen ska samverka med stadens nämnder och bolagsstyrelser, kommunstyrelsens råd för funktionshindersfrågor, andra myndigheter och frivilligorganisationer. I uppdraget ingår inte att handlägga enskilda ärenden eller klagomål, inte heller att företräda enskilda invånare eller att överpröva eller ändra beslut hos nämnder, bolagsstyrelser eller myndigheter.

Här följer en sammanställning av funktionshindersombudsmannens aktiviteter 2018 och första halvåret 2019.

6.1 Genomförandet av programmet

Den 28 maj 2018 beslutade kommunfullmäktige att anta Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023. Beslutet föregicks av en remiss till stadens nämnder och bolagsstyrelser samt till DHR Stockholmsavdelning, SRF Stockholm och HSO/Funktionsrätt Stockholms stad samt till HSO/Funktionsrätt Stockholms stads alla medlemsföreningar.⁶⁶

Efter kommunfullmäktiges beslut har funktionshindersombudsmannen informerat om programmet, om

---

⁶⁵ Instruktion för Stockholms stads funktionshindersombudsman, FO Kfs 2018:05

⁶⁶ HSO Stockholms stad beslutade våren 2019 att ändra namn till Funktionsrätt Stockholm. Namnbytet blir officiellt hösten 2019.

FN-konventionen samt om svensk funktionshinderspolitik vid utbildningar, konferenser, chefsforum och andra sammankomster.

Den 30 maj 2018 genomförde funktionshindersombudsmannen en lanseringskonferens för chefer och nyckelpersoner på Kulturhuset/Stadsteatern. Stadens förvaltnings- och bolagschefer fick ett informationsmaterial för att informera sina verksamheter om programmet. En tryckt och digital version av programmet togs fram, likaså en version på lättläst, i punktskrift och Daisy.

Stödmaterial för verksamhetsplanering

Hösten 2018 utarbetade funktionshindersombudsmannen ett stödmaterial för nämnders och bolagsstyrelser verksamhetsplanering i samråd med verksamheter i staden. Stöd materialet innehåller förslag på nämndspecifika aktiviteter och indikatorer för programmets fokusområden.

6.2 Samverkan inom staden

Funktionshindersombudsmannen har föreläst vid olika konferenser och utbildningar, såsom ”Den fria tidens kvalitet” på Moderna muséet (idrottsförvaltningen), utbildning för vuxenutbildningens rektorer (arbetsmarknadsförvaltningen), introduktionsutbildningar för nya handläggare och dialogforum för utförarchefer i LSS-verksamheter (socialförvaltningen), Forum Carpedagen 2018, terminsavslutning för projektet Modernisering av stadens sociala system, chefsforum med workshop hos Östermalms och Hägersten Liljeholmens stadsdelsdelsförvaltningar samt temahalvdag för chefer på stadsbyggnads-, exploaterings-, trafik- och fastighetskontoret samt miljöförvaltningen.

Funktionshindersombudsmannen har tillsammans med barnombudsmannen föreläst vid konferensen ”Hemtjänst till vuxna med minderåriga barn” som stadens funktionshindersinspektörer anordnade.

Vidare har funktionshindersombudsmannen medverkat i informationsträffar, arbetsmöten och workshops hos stadsledningskontoret och andra verksamheter i staden, t.ex. serviceförvaltningen, socialförvaltningen, LSS-hälsan, Forum Carpe, arbetsmarknadsförvaltningen och Skärholmens stadsdelsförvaltning.

Funktionshindersombudsmannen har deltagit i socialförvaltningens ”Ljuset på funken-möten”, träffat stadens revisorer, valnämndens kansli inför riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019.

Funktionshindersombudsmannen har samarbetat kontinuerligt med stadens barnombudsman och äldreombudsman och även bidragit med synpunkter och svarat på frågor om motioner och remisser.

Styrgrupper, referensgrupper och arbetsgrupper

Funktionshindersombudsmannen har medverkat i stadsledningskontorets arbete med S:t Julianpriset; i förberedelserna och genomförandet av utvärderingsprocessen och prisutdelningsceremonin.

Funktionshindersombudsmannen har vidare ingått i styrgruppen för idrottsförvaltningens digitala utvecklingsprojekt "Fritidsappen" och för stadsledningskontorets pilotprojekt "Kollegial observation" samt i en referensgrupp för moderniseringen av stadens sociala system och därutöver deltagit i möten och workshops om stadens nya webbplats samt om stadens brukarundersökningar i Pict-O-Stat.

Egna nätverksträffar

Funktionshindersombudsmannen har anordnat fyra nätverksträffar för stadens kontaktpersoner i frågor om fysisk tillgänglighet och fyra nätverksträffar för sekreterarna i stadens råd för funktionshindersfrågor.

Funktionshindersombudsmannen har även arrangerat två workshops för utförarchefer i stadens LSS-verksamheter.

6.3 Samverkan med civilsamhället

Samverkan med föreningar och projekt

Funktionshindersombudsmannen har medverkat hos HSO/Funktionsrätt Stockholms stad, FUB Stockholms stad, Stockholms dövas förening, SRF Stockholms stad, DHR Stockholms län, Neuroförbundet Stockholm, OCD Stockholms styrelse och erfarenhetsgrupp, Arvsfondsprojektet Vi kan bidra och Vinnova-projektet Paralympics CEO samt projektet Disabled Refugees Welcome (DRW) hos Independent Levang.

Funktionshindersombudsmannen har tillsammans med socialförvaltningen, socialroteln och ordförande i kommunstyrelsens råd för funktionshinderfrågor deltagit i samverkansmöten med FUB Stockholm.

Funktionshindersombudsmannen har deltagit i ett funktionsrättsnätverk med kommuner i länet, i ett trestadsnätverk om tillgänglighet i Malmö samt i ett nätverk om tillgänglighet ur ett arbetsgivarperspektiv med Arbetsförmedlingen, länsstyrelsen,

Skatteverket, MFD, Arbetsmiljöverket och Region Stockholm. Vidare har funktionshindersombudsmannen deltagit i möten hos Habiliteringens resurscenter, Dövblindteamet och hos Rehabiliteringsmedicinska Universitetskliniken. Danderyds sjukhus.

Funktionshindersombudsmannen vid olika tillfällen blivit intervjuad av MFD och av länsstyrelsen Stockholm i deras regeringsuppdrag att stödja kommunerna i arbetet med funktionshinderspolitiken.

Den statliga LSS-utredningen

I augusti 2018 deltog funktionshindersombudsmannen i ett heldagsseminarium hos regeringens LSS-utredning.

Medverkan i externa utbildningar och konferenser

Funktionshindersombudsmannen har medverkat som föreläsare vid SKL:s och Socialstyrelsens konferens "Funktionshinder i tiden" i november 2018 och vid länsstyrelsens konferens "Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt Agenda 2030" i april 2019. Tillsammans med stadens barnombudsman har funktionshindersombudsmannen föreläst om Föräldraskap och funktionsnedsättning vid Neuroförbundets Möjlighetsdag 2018.

Studiebesök

Funktionshindersombudsmannen har vid flera tillfällen tagit emot utländska studiebesök från Sydkorea och Frankrike och även bistått i att förmedla kontakter med andra verksamheter. Besökarna har varit chefer på kommunnivå, studenter och företrädare för civilsamhället. Vidare har funktionshindersombudsmannen medverkat vid ett studiebesök från Armenien hos Socialstyrelsen.

Deltagande i utbildningar och konferenser

Funktionshindersombudsmannen har deltagit i konferensen "Unga med funktionsnedsättning i arbetslivet" hos riksdagens arbetsmarknadsutskott, DigIT-projektets slutkonferens, Region Stockholms seminarium "En Stockholmsregion tillgänglig och användbar för alla", MFD:s Delaktighetsdag och Funkas tillgänglighetsdagar och en konferens om intellektuell funktionsnedsättning och åldrande som FUB anordnade i ABF-huset Stockholm.

Bilagor

Artiklar i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 1 Syfte

Artikel 2 Definitioner

Artikel 3 Allmänna principer

Artikel 4 Allmänna åtaganden

Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering

Artikel 6 Kvinnor med funktionsnedsättning

Artikel 7 Barn med funktionsnedsättning

Artikel 8 Medvetandegöra om situationen för personer med funktionsnedsättning

Artikel 9 Tillgänglighet

Artikel 10 Rätten till liv

Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen.

Artikel 12 Likhet inför lagen

Artikel 13 Tillgång till rättssystemet

Artikel 14 Frihet och personlig säkerhet

Artikel 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

Artikel 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp

Artikel 17 Skydd för den personliga integriteten

Artikel 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap

Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället

Artikel 20 Personlig rörlighet

Artikel 21 Yttrande- och åsiktsfrihet samt tillgång till information

Artikel 22 Respekt för privatlivet

Artikel 23 Respekt för hem och familj

Artikel 24 Utbildning

Artikel 25 Hälsa

Artikel 26 Habilitering och rehabilitering

Artikel 27 Arbete och sysselsättning

Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet.

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Artikel 31 Insamling av statistik och information

Artikel 32 Internationellt samarbete

Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning

Artikel 34 Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Artikel 35 Konventionsstaternas rapporter

Artikel 36 Granskning av rapporter

Artikel 37 Samarbete mellan konventionsstaterna och kommittén

Instruktion för Stockholms stads funktionshindersombudsman, FO

Kommunal författningssamling för Stockholm

Utgiven av stadsledningskontoret

Kommunfullmäktiges beslut den 11 juni 2018.
(Dnr KS 2018/318), Kfs 2018:05

Ersätter instruktion för Funktionshindersombudsmannen beslutad i kommunstyrelsen i maj 2015 (Utl. 2015:53).

1 §

Funktionshindersombudsmannen har till uppgift att driva på och stödja utvecklingen av arbetet för jämlika levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning inom Stockholms stad, med utgångspunkt i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Ombudsmannen ska inom sitt verksamhetsområde svara för information, rådgivning och omvärldsbevakning.

2 §

Funktionshindersombudsmannen ska särskilt uppmärksamma att stadens nämnder och bolagsstyrelser tillämpar funktionshindersperspektivet i arbetet.

3 §

Funktionshindersombudsmannen ska samverka med stadens nämnder och bolagsstyrelser, kommunstyrelsens funktionshindersråd, andra myndigheter och frivilligorganisationer.

Funktionshindersombudsmannen ska bidra till att inom stadens verksamheter öka kunskapen om ansvaret att främja, skydda och säkerställa mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt bevaka att rättigheterna säkerställs i stadens styrdokument. Ombudsmannen kan vid behov föreslå åtgärder för att förbättra situationen för personer med funktionsnedsättning inom stadens verksamhetsområden.

4 §

Funktionshindersombudsmannen ska inte handlägga enskilda ärenden eller klagomål inom nämndernas verksamhet och inte heller företräda enskilda invånare. Funktionshindersombudsmannen har inte befogenhet att överpröva eller ändra beslut som fattats av annan nämnd eller bolagsstyrelse i staden eller av annan myndighet.

5 §

Funktionshindersombudsmannen ska vartannat år lämna en rapport till kommunfullmäktige om sin verksamhet samt om de frågor om levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning, tillgängligheten och förutsättningarna för delaktighet i staden som ombudsmannen anser att kommunfullmäktige behöver ha kännedom om.

Funktionshindersombudsmannen kan däremellan lämna rapporter till kommunstyrelsen för att t.ex. belysa brister inom ett område.

6 §

Funktionshindersombudsmannen tillhör kommunstyrelsen och är placerad vid stadsledningskontoret.